

ŹRÓDŁA, MATERIAŁY, MISCELLANEA

<http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2018.27>

WIESŁAW DŁUGOKĘCKI
(Uniwersytet Gdański)

RAFAŁ SIMIŃSKI
(Uniwersytet Szczeciński)

OPISY GRANICY
PAŃSTWA ZAKONU KRZYŻACKIEGO W PRUSACH
Z KSIĘSTWEM SŁUPSKIM Z XIV I XV WIEKU*

Słowa kluczowe: Prusy, państwo zakonne, pogranicze pomorsko-krzyżackie, późne średniowiecze

Zakon krzyżacki od początku budowania swojego władztwa w Prusach dążył do uregulowania, poprzez dwustronne porozumienia, kwestii granicznych z sąsiadami. Zajęcie Pomorza Gdańskiego w latach 1308–1309, a następnie organizacja na jego terytorium własnych struktur administracyjnych postawiły Krzyżaków przed koniecznością wytyczenia granicy z ziemią słupską i sławieńską, znajdującą się w tym czasie pod władzą margrabiów brandenburskich, ziemią szczecinecką rządzoną przez książąt wołogoskich oraz ziemią bobolicką pozostającą we władaniu biskupów kamieńskich. Zakonowi udało się do 1350 r. wynegocjować i udokumentować przebieg zachodniej granicy swojego państwa z Pomorzem Zachodnim na całej jej długości od ujścia Łeby do Morza Bałtyckiego do ujścia Czernicy do Gwdy¹.

* Część artykułu przygotowana przez Wiesława Długokęckiego została opracowana w ramach projektu Nr 2012/05/B/HS3/03708 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

¹ *Pommerellisches Urkundenbuch*, bearb. v. Max PERLBACH, Danzig 1882 (dalej cyt. PU), nr 685, 697–704; *Pommersches Urkundenbuch* (dalej cyt. PUB), Bd. 7: 1326–1330, mit Nachträgen zu Bd. 1–7, bearb. v. Hans FREDERICHs, Erich SANDOW, Köln–Graz 1958, nr 4793; Arkadiusz BUGAJ, *Problem przynależności politycznej ziemi sławieńskiej w latach 1316–1320*, [in:] *Biskupi, lennicy, żeglarze*, red. Błażej ŚLIWIŃSKI (Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza, nr 9), Gdańsk 2003, s. 17–38; Błażej ŚLIWIŃSKI, *Pomorze Wschodnie w okresie rządów księcia polskiego Władysława Łokietka w latach 1306–1309*, Gdańsk 2003, s. 317–580; Gerard LABUDA, *Podstawy polityczno-prawne kupna Pomorza Gdańskiego przez Zakon Krzyżacki od margrabiów brandenburskich w latach 1309–1310*, *Roczniki Historyczne*, t. 71: 2005, s. 31–61; Marian DYGO, *Ekspansja terytorialna i władztwo terytorialne (1249–1309)*, [in:] *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, red. Marian BISKUP, Roman CZAJA, Warszawa 2008, s. 91–92;

Proces funkcjonowania granicy pomorsko-krzyżackiej w XIV–XV w. pozostawił bogaty materiał źródłowy. W jednym z kopiariuszy krzyżackich, przechowywanych obecnie w Tajnym Archiwum Państwowym w Berlinie-Dahlem, znajduje się dokumentacja obrazująca pertraktacje między Zakonem a książętami wołogoskimi i książętami słupskimi (po 1368/1372 r.), oraz powstałe w związku z nimi opisy granicy. Chodzi o tzw. Grenzbuch B o sygnaturze OF 270a (wcześniej: A 219)². Już w 1594 r. niektóre zawarte w niej źródła zostały odpisane w kancelarii w Królewcu na prośbę księcia pomorskiego Jana Fryderyka w celu udokumentowania przebiegu wschodniej granicy państwa Gryfitów („Urkunde auß der Preußischen Königsbergischen Cantzley belangendt Landgrenze vnd andere Sachen Anno 1594 registriret”)³. W 1744 r. Fryderyk von Dreger sporządził odpis księgi granicznej („Zweites Grosses Grenzbuch des Deutschen Ordens ehemalen in Preussen sub B. gezeichnet”), który znajduje się obecnie w zespole Zbiór Loepera w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie⁴. Opisy granicy państwa krzyżackiego z księstwem wołogoskim z lat 1323–1326 z tegoż kopiariusza znalazły się w kodeksie dyplomatycznym Pomorza Zachodniego⁵. Natomiast Reinhold Cramer wydał niektóre z doku-

Edward RYMAR, *Brandenburgia a Pomorze Gdańskie do początków XIV wieku*, [in:] *Rzeź gdańska z 1308 roku w świetle najnowszych badań. Materiały z sesji naukowej 12–13 listopada 2008 roku*, red. Błażej Śliwiński (Res Gedanenses: Studia i Materiały Muzeum Historycznego Miasta Gdańska, t. 3), Gdańsk 2009, s. 50–63; Adam SZWEDA, *Księstwo pomorskie i państwo krzyżackie (do 1466 roku)*, [in:] *Dzieje ziemi i powiatu chojnickiego. Przeszłość i teraźniejszość ziemi chojnickiej*, t. 1, red. Jacek KNOPEK, Chojnice 2013, s. 67–75.

² Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem (dalej cyt. GSPK), XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, Ordensfoliant (dalej cyt. OF) 270a.

³ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej cyt. APS), Archiwum Książąt Szczecińskich (dalej cyt. AKS) I, nr 567.

⁴ APS, Zbiór Loepera, nr 71; Joachim ZDRENKA, *Kodeks dyplomatyczny Fryderyka Dregera i jego znaczenie dla badań historycznych*, Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, 14 – Historia, Gdańsk 1984, s. 73–88.

⁵ GSPK, OF 270a, k. 23v (=PUB, Bd. 7, nr 4793). Wydawcy datowali je poprawnie, jednak nie wyjaśnili użytych w treści nazw topograficznych. Podstawą datowania tego źródła jest wzmiankowanie w nim komtura człuchowskiego Dytryka von Lichtenhaina i księcia wołogoskiego Wacisława IV. Przyjęto, że musiało ono powstać między terminem objęcia urzędu komtura człuchowskiego przez von Lichtenhaina a śmiercią księcia Wacisława IV. Krzyżacki urzędnik został wzmiankowany na tej funkcji po raz pierwszy 16 I 1323 r. Ostatnio Klemens Bruski wysunął przypuszczenie, że doszło do tego już 19 II 1320 r. Gdyby przyjąć to założenie za słuszne, należałoby powiązać pertraktacje w sprawie przebiegu granicy między komturstwem człuchowskim a ziemią szczecińską z zawarciem sojuszu księcia Wacisława IV i biskupa kamieńskiego Konrada IV z Trzebiatowa z mistrzem pruskim Fryderykiem von Wildenberg w dniu 2 VII 1320 r. nad rzeką Łebą, por. Klemens BRUSKI, *Czas powstania komturstwa człuchowskiego*, [in:] *Stilo et animo. Prace historyczne ofiarowane Tomaszowi Jasińskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. Maciej DORNA, Marzena MATLA, Miłosz SOSNOWSKI, Ewa SYSKA, przy współpracy Wojciecha BARANA-KOZŁOWSKIEGO, Poznań 2016, s. 420. Książę Wacisław IV zmarł w Stral-

mentów dotyczących granicy Prus z księstwem słupskim (nr 3, 6, 7)⁶. Księgę graniczną wykorzystywał szeroko także Max Toeppen⁷. Pomimo swojego fundamentalnego znaczenia źródło to nie wzbudziło zainteresowania wśród badaczy dziejów średniowiecznego Pomorza Zachodniego⁸. Ostatnio z tegoż kopiarusza wydane zostały dokumenty dotyczące granicy mazowiecko-krzyżackiej⁹ i granicy ziemi michałowskiej¹⁰.

Celem artykułu jest opublikowanie z księgi granicznej OF 270a dokumentów odnoszących się do granicy państwa krzyżackiego z księstwem słupskim, w tym także ponownej edycji dokumentów, które znalazły się w wydawnictwie R. Cramera. Ponieważ nie wszystkie zostały datowane, podstawowym problemem jest ustalenie czasu ich powstania, jak też związanych z tym okoliczności. Zawierają one bogaty wykaz nazw miejscowych z obszaru pogranicza pomorsko-krzyżackiego. W miarę możliwości wyjaśniono je w przypisach rzeczowych.

Niedatowany opis nr 1 znajduje się w najstarszej części księgi granicznej¹¹, a dotyczy delimitacji, jak mówi jego tytuł, „między nami [tj. Zakonem] i Pola-

sundzie 31 VII/1 VIII 1326 r. Zob. Edward RYMAR, *Rodowód książąt pomorskich*, Szczecin 2005 (wyd. 2), s. 299–300.

⁶ Reinhold CRAMER, *Geschichte des Landes Lauenburg und Bütow*, T. 2: *Urkundenbuch*, Königsberg 1858, s. 35–38.

⁷ Max TOEPPEN, *Historisch-comparative Geographie von Preussen. Nach den Quellen, namentlich auch archivalischen dargestellt*, Gotha 1858.

⁸ Ze starszych prac dotyczących wschodniej granicy Pomorza Zachodniego zob. Ludwig QUANDT, *Pommerns Ostgränzen*, *Baltische Studien Alte Folge* (dalej cyt. BS AF), Jg. 15: 1853/1854, s. 218–221; Wilhelm WIESENER, *Die Grenzen des Bistums Cammin*, *Baltische Studien Neue Folge* (dalej cyt. BS NF), Jg. 43: 1893, s. 126–127; Gerhad MÜLLER, *Das Fürstentum Kammin. Eine historisch-geographische Untersuchung*, *ibid.*, Jg. 31: 1929, s. 167–170; Wilhelm LOOS, *Die Beziehungen zwischen dem Deutschordensstaat und Pommern*, Königsberg Pr. 1937, s. 18, 59–60.

⁹ Wiesław DŁUGOKĘCKI, Elżbieta KOWALCZYK, *Nieznane opisy granicy mazowiecko-krzyżackiej, cz. I: Granice komornictwa działdowskiego i nidzickiego*, *Kwartalnik Historyczny*, t. 110: 2003, nr 1, s. 29–58; *ibidem*, *Nieznane opisy granicy mazowiecko-krzyżackiej, cz. II: Granica komturstwa bałgijskiego (prokuratorstwo piskie i elckie)*, *ibid.*, t. 111: 2004, nr 1, s. 5–37.

¹⁰ Wiesław DŁUGOKĘCKI, *Granice ziemi michałowskiej w XIV–XV wieku*, [in:] *Pogranicze polsko-pruskie i krzyżackie*, red. Kazimierz GRĄŻAWSKI, Włocławek–Brodnica 2001, s. 153–166.

¹¹ GSPK, OF 270a, k. 1–27v, gdzie odpisano bulle papieskie i komentarze do nich, dokumenty delimitacyjne diecezji pruskich oraz krzyżackich jednostek administracyjnych, a także opisy granic państwa zakonnego z sąsiadami (dominium biskupów kamieńskich, księstwami mazowieckim i zachodniopomorskim oraz Królestwem Polskim) z lat 1243–1387. Powstanie zbioru można datować na czasy panowania wielkiego mistrza Konrada Zöllnera von Rotenstein (1382–1390). Potwierdza to także dukt pisma. Zapewne chodziło o udokumentowanie przebiegu zewnętrznych granic państwa zakonnego. Być może jedną z przesłanek ku temu były zmiany polityczne, do których doszło w Europie Środkowo-Wschodniej po zawarciu unii polsko-litewskiej w latach 1385–1386.

kami, od Bytowa do Tucholi¹². Można podzielić go na cztery części o różnym pochodzeniu. Pierwsze trzy części zostały skompilowane na podstawie dostępnych w kancelarii wielkiego mistrza opisów granicy, a tylko ostatnia część powstała w wyniku ujazdu granicy. Pierwsza część od granicy z okręgiem bytowskim do miejsca „Pod mieczami” (od „Czum erstin anzcuheben an der Butowschen [...]” do „zcu den Swerten”) to tłumaczenie z języka łacińskiego dokumentu margrabiego Waldemara z 9 X 1313 r., ustalającego granicę między ziemią słupską a Zakonem¹³. Druga część od miejsca „Pod mieczami” do rowu granicznego („Von den Swertin [...] bis czu den grabin vorenant”) to tłumaczenie z języka łacińskiego dokumentu układu granicznego biskupa kamińskiego Jana von Sachsen-Lauenburg z wielkim mistrzem Henrykiem Dusemerem z 9 XI 1350 r. (dokument biskupa) i 22 XI 1350 r. (dokument wielkiego mistrza)¹⁴, ale z pominięciem dwóch fragmentów, które w tekście edycji uzupełniono na podstawie kopii wpisanej do OF 270a. Trzecia część od rowu granicznego do ujścia rzeki Czernicy do Gwdy („Und von deme vorenanten grabin bes do dy Lutow [...] uff di Cudow, do di Czorn eynvellet”) opiera się na nocie zawierającej opis granicy powstałej w związku z negocjacjami księcia wołogoskiego Warcisława IV z komturem człuchowskim Dytrychem von Lichtensteinem w latach 1323–1326, z opuszczeniem fragmentu: „Von Schadekirs gerichte uff den alden weg, der nu Suryngis weg heisit¹⁵. Czwarta część od Gwdy do Brdy, tj. granicy komturstwa świeckiego („Di Cudow danne henabe bes keyn Vredelant [...] bes in die Bro, do tryt denne des von der Swetze gebite an”) jest bardziej rozbudowana w szczególności topograficzne w porównaniu z delimitacją polsko-krzyżacką zawartą w porozumieniu króla polskiego Kazi-

¹² Ze względu na brak miejsca pisarz nie zamieścił w OF 270a pełnego tytułu publikowanego opisu. Zrekonstruowano go na podstawie innej kopii tego dokumentu z kopiarusza OF 271, k. 177v–178: „Dis ist dy lantschedunge zcwischim uns unnd den Polen, von Bewtaw bis czwm Tauchel”, tj. „[...] między nami i Polakami, od Bytowa do Tucholi”. Na temat tego kopiarusza zob. *Preussisches Urkundenbuch* (dalej cyt. PrUB), Bd. I/2, hrsg. v. August SERAPHIM, Königsberg 1909, s. VIII.

¹³ PU, nr 702: „[...] de hoc [tj. locus Westechy] usque ad lacum nominatum Camenyzno [...] ad locum, qui dicitur ad gladios [...]” (GSPK, OF 270a, k. 22–23v). W OF 270a, k. 13–14, znajduje się niepełne tłumaczenie dokumentu margrabiego Waldemara z 9 X 1313 r., które zostało doprowadzone do fragmentu: „[...] zcu deme see der genant ist Camenizno, der uber ist unsir, unde der see der bruder”.

¹⁴ Tłumaczenie na język niemiecki dokumentu biskupa kamińskiego Jana von Sachsen-Lauenburg, GSPK, OF 270a, k. 21–22. Łacińska wersja oryginału: PrUB, Bd. 4, hrsg. v. Hans KOEPPEN, Marburg 1960, nr 621. Omówienie przebiegu tego odcinka granicy zob. Günter DIERFELD, *Die Verwaltungsgrenzen Pommerellens zur Ordenszeit*, *Altpreußische Forschungen*, Jg. 11: 1933, s. 55–56; Hans-Jürgen KARP, *Grenzen in Ostmitteleuropa während des Mittelalters. Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der Grenzlinie aus dem Grenzsaum* (Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, Bd. 9), Köln–Wien 1972, s. 24–26.

¹⁵ GSPK, OF 270a, k. 23v (=PUB, Bd. 7, nr 4793).

mierza Wielkiego z wielkim mistrzem Henrykiem Dusemerem z 14 VI 1349 r. (dokument króla) i 23 VI 1349 r. (dokument wielkiego mistrza). Opis ten rozpoczął się od Brdy i wymieniał następnie jako kolejne elementy granicy rzekę Kamionkę, strumień zwany „Curvus fluvius” uchodzący do Kamionki na południe od wsi Niwy, wieś Stare Gronowo, górny bieg Debrzynki, jezioro Żuczek, Debrzynkę i rzekę Gwdę jako punkt końcowy. Natomiast tekst nr 1, który przedstawiał bieg granicy pomorsko-krzyżackiej na analogicznym odcinku, rozpoczął się od rzeki Gwdy, wymieniał jako punkty orientacyjne Debrzno, Debrzynkę, Myśligruszcz, las Babsk, Niwy, Kamionkę, Kamień Krajeński, Dużą Cerkwicę i kończył się na Brdzie. Publikowana delimitacja została poprowadzona ze wschodu na zachód, tzn. odwrotnie niż w opisie granicy polsko-krzyżackiej zawartej w przytoczonym układzie z 1349 r.¹⁶

Czas powstania tej delimitacji można oprzeć na kilku przesłankach. Opis południowego odcinka musiał powstać po 17 VI 1362 r., kiedy po raz pierwszy w źródłach została wymieniona wieś Myśligruszcz. W opisie brakuje wzmianki o Lędyczku, wymienionym już w 25 VII 1378 r., jak też lokowanym w 1382 r. Białym Borze, a obie te miejscowości występują w nocie komtura gdańskiego Albrechta, hrabiego von Schwarzburga z końca 1405 r. (nr 5; zob. niżej) oraz wstępnej i końcowej wersji pomorsko-krzyżackiej umowy granicznej z 14 X 1407 r. i 23 IX 1408 r.¹⁷ W związku z tym można założyć, że tekst nr 1 zredagowano po 17 VI 1362 r., a przed 25 VII 1378 r. Przyjęcie takich cezur pozwala nieznacznie skorygować informację na temat najstarszej wzmianki o lesie Babsk położonym w pobliżu wsi Myśligruszcz. Dotychczas przyjmowano, że został on po raz pierwszy wymieniony w źródłach 19 VIII 1380 r. w dokumencie wielkiego mistrza Winricha von Kniprode. Było to potwierdzenie zastawu wsi Stare Gronowo z lasem Babsk („mit dem Walde Babiczck”) dokonane na rzecz Zakonu przez starostę krakowskiego i wojewodę kaliskiego Sędziwoja z Szubina¹⁸. Być może ostatnią część opisu nr 1 sporządzono w związku z planami nabycia Starego Gronowa przez Krzyżaków.

¹⁶ PrUB, Bd. 4, nr 423, 425; por. Erich SANDOW, *Die polnisch-pommerellische Grenze 1309–1454* (Beihefte zum Jahrbuch der Albertus-Universität Königsberg/Pr., Jg. 6), Kitzingen–Mainz 1954, s. 7–12, 32–38. Na temat okoliczności wytyczenia granicy między krzyżackim Pomorzem Gdańskim a Wielkopolską zob. Adam SZWEDA, *Królestwo Polskie a zakon krzyżacki 1348–1350 – między konfliktem a współdziałaniem*, *Zapiski Historyczne*, t. 77: 2012, z. 1, s. 14–18.

¹⁷ Pierwsze wzmianki o Białym Borze, Lędyczku i Myśligruszczu zob. Maksymilian GRZEGORZ, *Słownik historyczno-geograficzny komturstwa człuchowskiego w średniowieczu*, Bydgoszcz 2016, s. 30–32, 76–77, 85.

¹⁸ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, wyd. Ignacy ZAKRZEWSKI, Poznań 1879, nr 1778; Adam SZWEDA, *Las Babsk w stosunkach polsko-krzyżackich w XIV i XV w.*, [in:] *Biskupi, lennicy żeglarze*, s. 414–415; idem, *Po wielkiej wojnie. Zjazdy polsko-krzyżackie w 1411 roku*, [in:] *Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska w XV wieku. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej*, Malbork 2–3 IX 2004, red. Janusz TRUPINDA, Malbork 2006, s. 280–281.

Dwa kolejne dokumenty (nr 2–3) powstały w wyniku negocjacji granicznych między księciem słupskim Warcisławem VII a wielkim mistrzem Winrichem von Kniprode. Układ graniczny między tymi władcami został zawarty 18/20 XI 1379 r. w Łęborku (nr 3). Jego przedmiotem było ustalenie granicy między książęcymi wsiami Oskowo Mikorowo, Runowo i Pogorzelice a krzyżackimi wsiami Siemirowice, Cewice i Unieszyno. Granicę wytyczyli rozjemcy, po czterech z każdej strony, z dużą liczbą punktów topograficznych. Podstawę opisu stanowił w tym przypadku dokument pergaminowy, który prawdopodobnie znajdował się pierwotnie w rękach Zakonu. Obecnie jest on przechowywany w Landesarchiv w Greifswaldzie w dziale dokumentów książęcych¹⁹. Przypuszczenie to potwierdza współczesny odpis publikowanego tekstu nr 3 dokonany z oryginału, który został sporządzony w kancelarii wielkiego mistrza²⁰.

Tekst nr 2 to lista uzupełniająca zapisy układu łęborskiego z 18/20 XI 1379 r. Nota zawiera wykaz osób, po czterech z każdej strony, które poświadczyły przebieg granicy między książęcą wsią Oskowo a krzyżackimi wsiami Siemirowice i Unieszyno. Do OF 270a wpisano ją nie pod umową z 18/20 XI 1379 r., ale pod opisem granicy między ziemią słupską a wójtostwem łęborskim z około 1413 r. (nr 8; zob. niżej). Wszystkie osoby wymienione w źródłach nr 2 i 3 są poświadczone od lat dwudziestych XIV w. do początku XV w.²¹

Tekst nr 4 zawiera niedatowany opis granicy komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim w okolicach Szczecinka, biegnący z północy na południe od miejsca zwanego „Pod mieczami” do ujścia Czernicy do Gwdy, oraz wykaz osób, które zaprzysięgły jej przebieg. Wzmianka o Białym Borze pozwala przyjąć, że powstał on po 1382 r. Wśród świadków byli przedstawiciele władz miejskich Białego Boru, jak również rycerze i bartnicy z terenu komturstwa człuchowskiego, którzy w innych źródłach pojawiają się w drugiej połowie XIV – początkach XV w. Zwraca również uwagę to, że wśród nich znalazł się mierniczy Heyne Virchow²². Dukt pisma wskazuje, że opis zredagowano w końcu XIV w. Wymienione przesłanki pozwalają datować ten opis na

¹⁹ Landesarchiv Greifswald (dalej cyt. LAG), Rep. 2 Ducalia, nr 176. Porównanie oryginału z jego odpisem nie wykazało różnic w zakresie treści, a jedynie w pisowni między oboma źródłami.

²⁰ GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, Ordensbriefarchiv (dalej cyt. OBA), nr 409. Na jego odwrociu zamieszczono notkę: „Entscheidunge der grenititzen czwusschen Bewtow und Pomeran etc. Und wart geschreben us eyne alden brieffe de dato M^oCC^o vnd XV Jare [s] der von wassers not verblichen ist mit dreyn anhangenden segeln, das vierde ist abgerissen und leyt in der brieffkamer uff die linke hand, do geschreben steht Bewtow”.

²¹ Zob. dokument nr 2, przyp. 4–11 i dokument nr 3, przyp. 25–28. Klemens BRUSKI, *Lokalne elity rycerstwa na Pomorzu Gdańskim w okresie panowania zakonu krzyżackiego. Studium prozopograficzne*, Gdańsk 2002, s. 91, przyp. 198, datuje źródło nr 2 na koniec lat siedemdziesiątych lub początek lat osiemdziesiątych XIV w.

²² Zob. dokument nr 4, przyp. 10–30.

lata 1382–1405. Z porównania tegoż opisu z opisem granicy komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim datowanym na 1405 r. (nr 5; zob. niżej) wynika, że na wspólnym odcinku opis nr 5 jest dokładniejszy, gdyż włączono do niego jako punkt orientacyjny „Suringis weg”.

Kolejne trzy opisy granicy państwa Zakonu z księstwem słupskim na odcinku z komturstwem człuchowskim, prokuratorią bytowską i wójtostwem lęborskim komturstwa gdańskiego (nr 5–7) są zgodne w treści z trakta-tem granicznym krzyżacko-słupskim z 23 IX 1408 r. Był on uzgodniony już 14 X 1407 r., ale nie doszło wówczas do jego uwierzytelnienia²³.

Opis nr 5 dotyczy przebiegu zachodniej granicy komturstwa człuchowskiego z południa na północ (północny wschód) od ujścia rzeki Debrzynki do Gwdy koło Łędyczka do granicy z prokuratorstwem bytowskim. Na końcu stwierdzo-no, że taki przebieg granicy przedstawili Zakonowi „die altsessen”, czyli oso-by od dawna mieszkające przy granicy. Nie podano jednak przyczyny, dla któ-rej to zrobili. Także w opisie zachodniej granicy prokuratorstwa bytowskiego o orientacji południe–północ nie przedstawiono genezy jego powstania. Nato-miast przy opisie zachodniej granicy okręgu lęborskiego zapisano, że objechał je „komtur z Gdańska, zwany von Swarczburg”, czyli Albrecht von Schwarzburg sprawujący wspomniany urząd w latach (1V) 1396 – (18 X) 1407 r.²⁴

Przesłanki do dokładniejszego datowania opisów nr 5–7 przynosi ana-liza okoliczności negocjacji toczonych jesienią 1405 r. między stroną zakon-ną a przedstawicielami księcia słupskiego Bogusława VIII. Dnia 29 IX 1405 r., podczas zjazdu na pograniczu pomorsko-pruskim, podjęto wspólną decyzję o sporządzeniu przez Zakon opisu granicy jego władztwa z księstwem słup-skim. W ciągu dwóch tygodni od spotkania miał on zostać dostarczony księciu słupskiemu do Szczecinka. Dopiero 22 XII 1405 r. udało się stronie zakon-nej przesłać Bogusławowi VIII dokument z opisem duktu granicznego mię-dzy oboma państwami w formie chirografu („eyne usgesnetene czedil”). Na tej podstawie należy wnosić, że opis granicy zachodniej między księstwem słup-skim a Zakonem na całej długości, identyczny z przedłożonym w dokumencie wstępnym z 14 X 1407 i wpisanym do układu z 23 IX 1408 r., został sporządzo-ny między 29 IX a 22 XII 1405 r.²⁵

²³ LAG, Rep. 2 Ducalia, nr 218 (= *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*, Bd. 1, hrsg. v. Erich WEISE, Königsberg 1939, nr 56–57) (dalej cyt. *Staatsverträge*).

²⁴ Bernhart JÄHNIG, *Wykaz urzędów. Dostojnicy zakonu krzyżackiego w Prusach*, [in:] *Pań-stwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Podziały administracyjne i kościelne od XIII do XVI wieku*, red. Zenon H. NOWAK, Roman CZAJA, Toruń 2000, s. 109.

²⁵ Zob. Rafał SIMIŃSKI, *Od układu korczyńskiego do traktatu toruńskiego. Polityka księcia Bogusława VIII wobec zakonu krzyżackiego w latach 1403–1411*, [in:] *Od traktatu kaliskiego do pokoju oliwskiego. Polsko-krzyżacko-pruskie stosunki dyplomatyczne w latach 1343–1660*, red.

Dokumenty nr 5 i 7 zawierały opisy odcinków granicy, które w ogólnym zarysie zostały wytyczone w latach 1310–1313 i 1323–1326. Opis nr 5, poza odcinkiem między Łędyczkiem a ujściem Czernicy do Gwdy do miejsca „Pod mieczami”, przedstawiał przebieg granicy znany z lat 1323–1326. W dalszej części został on rozbudowany. Poza znanymi już z dokumentu z 9 X 1313 r. elementami, jak jezioro Studzieniczno, wieś Pietrzykowy, jezioro Kamieniczno i jezioro Wiejskie (Łąckie), podawał punkty niewymienione w innych źródłach. Opis nr 7 rozpoczynał się od dębu w okolicach rzeki Leśnicy i kończył się w miejscu, gdzie Łeba uchodziła do Morza Bałtyckiego. Przedstawiał odcinek granicy, który został delimitowany w latach 1310–1313. Opis odcinka granicy od wsi Oskowo do rzeki Leśnicy znalazł się z kolei w dokumencie nr 3. W wersji zawartej w opisie nr 7 został on skrócony. Wzmianka o świerku na wzgórzu Jelonki zachowała się również w opisie nr 3. Fragment zawierający opis odcinka granicy od świerku przy rzece Leśnicy do ujścia rzeki Łeby do Morza Bałtyckiego jest tłumaczeniem na język niemiecki odpowiedniego passusu dokumentu delimitacyjnego z 9 X 1313 r.

Szczególnie interesujący jest opis nr 6, który przedstawiał granicę prokuratorstwa bytowskiego z księstwem słupskim. Rozpoczynał się od świerku przy jeziorze Płoczyca, na którym kończyła się delimitacja nr 5, i biegł do dębu przy rzece Leśnica, gdzie rozpoczynała się zachodnia granica wójtostwa lęborskiego. W tej części zachodnia granica państwa zakonnego uległa najistotniejszym zmianom. Dnia 19 XI 1329 r. ziemia bytowska została odkupiona przez wielkiego mistrza Wernera von Orselna od pomorskiego rodu rycerskiego Behr i weszła odtąd na trwałe w skład państwa zakonnego²⁶. Według opisu nr 6 poza granicami państwa krzyżackiego znajdowała się ziemia tuchomska, którą 25 IV 1385 r. książęta słupscy Warcisław VII i Bogusław VIII zastawili Zakonowi za 3000 grzywien pruskich. W momencie sporządzenia opisu nr 6 była ona najwidoczniej ponownie w rękach Gryfitów słupskich. Źródło przynosi wiele nieznanymi z wcześniejszych przekazów danych topograficznych. Dokument zawiera ponadto liczne pomorskie nazwy terenowe. Pozwala to wniosko-

Almut BUES, Janusz GRABOWSKI, Jacek KROCHMAL, Grisca VERCAMER, Hubert WAJS, Warszawa 2014, s. 176. Na początek XV w. datuje te opisy M. TOEPPEN, op. cit., s. 79, przyp. 38; s. 74, przyp. 343; s. 75, przyp. 345.

²⁶ GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, Pergament-Urkunden (dalej cyt. Perg.-Urk.) 50/63, 64, 65, 68 (= PUB, Bd. 7, nr 4532); Perg.-Urk. 50/10 (= PUB, Bd. 7, nr 4535). Zob. W. LOOS, op. cit., s. 10–14; Karl KASISKE, *Das deutsche Siedelwerk des Mittelalters in Pommerellen* (Einzelschrift der historischen Kommission für ost- und westpreußische Landesforschung, Bd. 7), Königsberg 1938, s. 110–111; Joachim ZDRENKA, *Bytów i ziemia bytowska pod rządami zakonu krzyżackiego (1329–1454, 1460–1466)*, [in:] *Historia Bytowa*, red. Zygmunt SZULTKA, Bytów 1998, s. 14–25; Simon HELMS, *Luther von Braunschweig. Der Deutsche Orden in Preußen zwischen Krise und Stabilisierung und das Wirken eines Fürsten in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts* (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens; Bd. 67), Marburg 2009, s. 52.

wać na temat udziału w jego powstaniu ludności miejscowej, co jednak nie zostało w jakikolwiek sposób odnotowane w treści.

Kolejne dwa opisy (nr 8–9) należy powiązać z krzyżackimi przygotowaniem do kolejnych etapów procesu polubownego z Polską, Litwą i księstwami mazowieckim oraz słupeckim toczącego się przed królem rzymskim i węgierskim Zygmuntem Luksemburskim w latach 1412–1414, w szczególności z misją subarbitra Benedykta Makraia²⁷.

Niedatowany dokument nr 8 przedstawia opis zachodniej granicy wójtostwa łęborskiego z księstwem słupeckim od ujścia rzeki Łeby do Morza Bałtyckiego aż do granicy między wsiami Gowidlino, Rokitki i Jasień. Powstał on na podstawie noty komtura gdańskiego Albrechta, hrabiego von Schwarzburga z końca 1405 r. (nr 7; zob. wyżej), którą wpisano do wstępnej i końcowej wersji pomorsko-krzyżackiej umowy granicznej z 14 X 1407 r. i 23 IX 1408 r. W porównaniu z opisem tego odcinka zawartym w dokumencie nr 7 zmieniono jego orientację na północ–południe, jak też na odcinku między opuszczoną wsią Unieszyno a świerkiem, który był punktem granicznym trzech wsi: Unieszyno, Krępkowice i Runowo, opis został skrócony. W miejsce nazwy Trzemesznica pojawiła się nazwa Bukowina na określenie tego samego prawego dopływu rzeki Łupawy. Opis ten mógł powstać po powrocie poselstwa krzyżackiego z Budy (11 XI 1412 r.), a przed przybyciem subarbitra Makraia do Szczecinka 15 V 1413 r., w celu rozszereżenia sporów pomorsko-krzyżackich. Jednak już 15 III 1413 r. wielki mistrz odrzucił arbitraż Makraia, a w konsekwencji 11 V 1413 r. komtur człuchowski Wilhelm von Steinheim wystosował do niego list, w którym zakazywał objazdu spornej granicy²⁸. Pozwala to datować ten opis na okres po 11 XI 1412 r. a przed 15 III/11 V 1413 r. Zwraca uwagę, że delimitacji tej nie zaopatrzone w listę świadków, co zapewne wynikało z pośpiechu, w jakim ją przygotowywano. Natomiast bezpośrednio pod nią wpisano świadków delimitacji granicy między księżęcym Oskowem a krzyżackimi Siemirowicami i Unieszynem sprzed 18/20 XI 1379 r. (nr 2).

Następny opis (nr 9) został sporządzony w 1413 r. z polecenia komtura tuchołskiego. Przedstawiał przebieg południowego odcinka granicy od rzeki Kamienicy przy granicy z komturstwem człuchowskim, do granicy komturstwa

²⁷ Wiesław SIERADZAN, *Misja Benedykta Makraia w latach 1412–1413. Z dziejów pokojowego rozwiązywania konfliktów między państwami w Europie Środkowo-Wschodniej w późnym średniowieczu*, Malbork 2009, s. 129–151; idem, *Granica krzyżacko-pomorska w świetle materiałów z procesu polubownego Zygmunta Luksemburskiego w latach 1412–1413*, [in:] *Pogranicze kulturowe w Europie średniowiecznej. Słowianie i ich sąsiedzi*, red. Kazimierz GRĄŻAWSKI, Marek DULINICZ, Brodnica 2012, s. 229–238. W obu tych pracach nie zostały wykorzystane publikowane opisy nr 8–9.

²⁸ *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, wyd. Ignacy ZAKRZEWSKI, t. 2, Poznań 1892 (wyd. 2), nr 74, 75 i s. 323.

świeckiego podążając z zachodu na wschód. Uzupełniała go lista osób, które zaprzysięgły przebieg granicy – rycerstwa z komturstwa tucholskiego oraz burmistrza miasta Tuchola²⁹. Najpewniej również ten opis powstał w związku z misją Makraia między po 25 XII 1412 r. a przed 15 III 1413/11 V 1413 r.

Dwa kolejne dokumenty (nr 10–11) zawierają opisy granicy komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim. Pierwszy z nich został wysłany 15 VIII 1417 r. wielkiemu mistrzowi Michałowi Kuchmeisterowi przez komtura człuchowskiego Jobsta von Hohenkirchen. Drugi opis tego samego odcinka granicy (nr 11) powstał, jak wynika z tytułu, na podstawie zeznań mieszkańców komturstwa człuchowskiego („die aldsessen des gebietes zcu Slochaw”) i został przekazany wielkiemu mistrzowi w sobotę po święcie Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (21 VIII) 1417 r., czyli w przeddzień zjazdu granicznego z księciem słupskim Bogusławem VIII (22 VIII 1417 r.). Powtarzał on wszystkie elementy z poprzedniego opisu (nr 10) przesłanego przez komtura człuchowskiego do Malborka. Niewielkie różnice między oboma dokumentami dotyczyły tylko pisowni.

Źródła nr 10–11 opisywały przebieg granicy komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim na całej długości tej jednostki administracyjnej. W porównaniu do opisu tego odcinka z opisu nr 5 dostrzegalne są istotne różnice. Jest on krótszy od dokumentu nr 5, który rozpoczynał się dalej na południe, tzn. w Łędyczku. Wiele wyznaczników granicy pojawiło się w nim po raz pierwszy. Zawierał on także ich większą liczbę. Opisy nr 10–11 zostały poprowadzone od południa, tzn. od miejsca, gdzie rzeka Czernica wpływała do Gwdy. Kończył się natomiast przy rzeczce Warnowa Woda, prawym dopływem rzeki Kłonicznicy, gdzie rozpoczynała się granica prokuratorstwa bytowskiego. Rzeczka Warnowa Woda stanowiąca zakończenie tego opisu została wymieniona już w dokumentach delimitacji brandenbursko-krzyżackich z lat 1310–1313. W pierwszej części granica biegła według punktów orientacyjnych znanych już z wcześniejszych źródeł aż do miejsca zwanego „Pod mieczami”. Na tym odcinku odnotowano mniejszą liczbę elementów niż w opisie nr 5. Z tekstu zniknęło drzewo graniczne z wyciosanymi znakami miecza i tarczy w pobliżu jeziora Dołgie oraz dąb w okolicy Białego Boru. Od miejsca zwanego „Pod mieczami” źródło charakteryzowało się większą liczbą szczegółów niż starsze opisy. Na odcinku między miejscem zwanym „Pod mieczami” a jeziorem Studzieniczno pojawiło się sześć nowych znaków, które nie zostały wymienione w opisie nr 5. Z kolei na odcinku między jeziorem Studzieniczno a opuszczoną wsią Pietrzykowy dodano dalszych pięć nowych punktów orientacyjnych. Następnie między opuszczoną wsią Pietrzykowy a jeziorem Wiejskim (Łąckim) pojawił się jeden kolejny nieznan dotąd element. Opis nr 5

²⁹ Próba ich identyfikacji zob. dokument nr 9, przyp. 5–12.

kończył się przy świerku przy jeziorze Płoczyca, gdzie rozpoczynała się granica prokuratorstwa bytowskiego. Na tym odcinku opisy nr 10–11 zostały skrócone w porównaniu do opisu nr 5, który między jeziorem Wiejskim (Łackim) a świerkiem przy jeziorze Płoczyca wymieniał pięć punktów orientacyjnych.

Ostatnie z publikowanych źródeł (nr 12) zawiera informacje o kulisach przygotowań strony krzyżackiej do pertraktacji granicznych prowadzonych przez wielkiego mistrza Michała Kūchmeistera z księciem słupeckim Bogusławem VIII w drugiej połowie sierpnia 1417 r. W niedzielę po święcie Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (22 VIII 1417 r.) nad rzeką Gwdą doszło do spotkania obu władców, podczas którego postanowiono o objęździe granicy. Wielki mistrz w tajemnicy przed księciem słupeckim polecił mierniczemu Hannosowi von Thomaswalde dokonanie wymierzenia granicy na odcinku między miejscem zwanym „Pod mieczami” a wzniesieniem Sadykierz. W rezultacie ustalono dwa warianty przebiegu granicy, które rozważano przed dalszymi negocjacjami. Oba pomijały dąb w okolicy Białego Boru i drzewo graniczne w pobliżu jeziora Dołgie. Pierwszy z nich został poprowadzony z północy na południe w odmienny sposób niż w opisach znanych z wcześniejszych źródeł. Na tym odcinku dukt przesunięto o kilka kilometrów na wschód. Biegł wzdłuż wymienionych kolejno wsi krzyżackich: Biała, Przybyradz, Drzonowo i Dyminek. Drugi wariant przebiegu odcinka granicy zamieszczony w opisie nr 12 wymieniał rów graniczny oraz ujście strugi Dołgi z jeziora Dołgie. W układzie granicznym zawartym 18 XI 1417 r. w Czarnem dukt graniczny przebiegał na początkowym odcinku w sposób zbliżony do pierwszej wersji zapisanej w dokumencie nr 12. Opisano go jednak w kierunku z południa na północ i przy wykorzystaniu innych koordynatów, w tym uwzględniając drzewo graniczne w pobliżu jeziora Dołgie i dąb w okolicy Białego Boru³⁰.

Zasady publikacji opierają się na wskazówkach zawartych w instrukcji Adama Wolffa z uwzględnieniem propozycji Johannes Schultze dotyczących tekstów niemieckich oraz Antoniego Gąsiorowskiego w sprawie źródeł łacińskich i niemieckich³¹. Wszystkie skróty zastosowane w tekście zostały zapisane kursywą w edycji. Uzupełnienia ujęto w nawias kwadratowy. Nadpisaną literę „e” zapisano po literze, nad którą była umieszczona w tekście. Pomorskie nazwy topograficzne zapisano rozstrzelonym drukiem.

³⁰ GSPK, Perg.-Urk. 51/27 (=Staatsverträge, Bd. 1, nr 128).

³¹ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. VI: 1174–1400, wyd. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Warszawa–Poznań 1982, s. XIII–XVIII; Johannes SCHULTZE, *Richtlinien für die äussere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte*, Jg. 98: 1962, s. 1–11; Adam WOLFF, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, [in:] Janusz TANDECKI, Krzysztof KOPINSKI, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014, s. 328–354.

ANEKS

Nr 1

B.m.d. [po 17 VI 1362 r. – przed 25 VII 1378 r.]

Opis granic komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim i Królestwem Polskim oraz komturstwa tucholskiego z Królestwem Polskim.

Kop. 1: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. *Hauptabteilung, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 14–14v. Wpis z końca XIV w. Tytuł czerwonym atramentem:* Dis ist di lantscheidung czwischen uns und den Polen, von Bouto[w bis czwm Tauchel^a].

Kop. 2: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. *Hauptabteilung, Staatsarchiv Königsberg, OF 271, k. 177v–178v. Wpis z XV w. Tytuł:* Dis ist dy lantschedunge zcwischim uns und den Polen von Bewtaw bis czwm Tauchel.

Odpis: Szczecin, AP, *Archiwum Książąt Szczecińskich I, nr 567, k. 39–39v, 52v–53 (według Kop. 1).*

^bCzum erstin anzuheben an der Butowschen¹ grenicze bes uff eynen see, der heiset der Camnicz². Das uber ist des hercz[o]gen unde der see ist unser. Von deme see gerichte czu dem see der Lank³. Das ubir das ist des herczogen, der see der unsir. Von deme see Lank zcu der hovestat Peterschow⁴. Das ist unsir mit alle synen greniczen. Von der hovestat zcu deme see Studenicz⁵, des ubir zculiet Stetyne⁶ unde der see Slawe⁷ liet dozcu. Vom deme see zcu den seen unde bruchom Wltscha⁸, des groste teil Slawe czuliet und das cleynste zculiet Stetyne. Vortme von Wltscha⁹ gerichte zcu dem see, der Cetczin heisit¹⁰, der gehorit ken Stetyna, sunder das ubir ken der Slawe. Vortme von Cetczin

^a brak Kop. 2.

^b inicjał wysokości 2 wierszy.

¹ Prokuratorstwo bytowskie.

² Jez. Kamieniczno (niem. Kamenz-See), na południowy zachód od Bytowa, Friedrich LORENTZ, *Slawische Namen Hinterpommerns* (Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik; Bd. 32), Berlin 1964, s. 43; Genowefa SURMA, *Toponimia powiatu bytowskiego* (Pomorskie Monografie Toponomastyczne, nr 9), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1990, s. 124.

³ Jez. Wiejskie (Łączkie) (niem. Lanken-See), na południowy zachód od Bytowa.

⁴ Wieś Pietrzykowy (niem. Gr. Peterkau), 24 km na północny wschód od Białego Boru (niem. Baldenburg).

⁵ Jez. Studzieniczno (niem. Stüdentz-See), na południe od Miastka.

⁶ Kasztelania w Szczytnie (niem. Ziethen).

⁷ Kasztelania w Sławnie (niem. Schlawe).

⁸ Trzęsawiska wokół jez. Wołczyca (niem. Volz-See), na południowy zachód od Miastka.

⁹ Jez. Wołczyca (niem. Volz-See), na południowy zachód od Miastka.

¹⁰ Jez. Cieszęcino (niem. Tessentin-See), na północny wschód od Szczecinka.

gerichte zcu eyner stat, dy heiset zcu dem Swerten¹¹. Von den^c Swertin bes zcu eyner eychen, di do steit by eynem vlise, die do heiset Balde [mit eyme nuen crucez huthu geczeichent^d] ¹². Von dannen gerichtis wegis zcu eynem malboim, der do stet von desir siten des sees geheisen Dolgen¹³. Di twere bis zcu dem grabin¹⁴ vorgenant. Unnd von deme vorgenanten grabin bes do dy Lutow¹⁵ vellit us deme Dolgen. Unde vort zcu Schadekus¹⁶. Von danne uff di Cudow¹⁷, do di Czorn¹⁸ eynvellet. Di Cudow danne henabe bes keyn Vredelant¹⁹. Vort di Dobernicze²⁰ uff kegen Vredelant. Vort di Dobernicz uff^e kegen Mergenvelt²¹, di sy entspringet. Von dannen denne deme Bubutk²² zcu volgen bes zcu hynder Blumenvelt²³ in di Kemnicz²⁴, denne dy Kemnicz abe bes ken Cemmy²⁵, denne dasselbe vlis Cemnicz²⁶ hyn [k. 14v] abe bis ken Cirko-

^c wydrapana trzecia laska litery m zamienionym na n.

^d brak. Uzupełniono na podstawie kopii dokumentu w OF 270a, k. 21–22.

^e Na prawym marginesie karty inną ręką: cessat.

¹¹ Obiekt na południowy wschód od jez. Grębosz (niem. Gramptzk-See) przy drodze z Bobolic (niem. Bublitz) do Białego Boru (niem. Baldenburg), w okolicy majątku Biały Dwór (niem. Grünbaum); Hans Jakob SCHMITZ, *Die Stadt Baldenburg und ihre Geschichte*, Schneidemühl 1932 (Sonderhefte der Grenzmärkische Heimatblätter des Jahrgangs 1933; 1), s. 31–32; Günther DIERFELD, *Die Verwaltungsgrenzen Pommerellens zur Ordenszeit*, Altpreußische Forschungen, Jg. 11: 1933, s. 48.

¹² Rzeka Biała (niem. Ballfließ), prawy dopływ rzeki Czernicy (niem. Zahne Fl.); Janusz RIEGER, Ewa WOLNICZ-PAWŁOWSKA, *Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty* (Prace Onomastyczne, nr 24), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 20–21.

¹³ Jez. Dołgie (niem. Dolgen-See), na północny wschód od Szczecinka.

¹⁴ Rów graniczny na zachodnim brzegu jez. Dołgie (niem. Dolgen-See).

¹⁵ Struga Dołga (niem. Dolgen Fl.), lewy dopływ rzeki Gwdy (niem. Küdde Fl.).

¹⁶ Wzgórze Sadykierz (niem. Hübel am Zedecker) na północny zachód od miasta Czarne (niem. Hammerstein); *Handfesten der Komturei Schlochau*, bearb. v. Paul PANSKE (Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreußens, Bd. 10), Danzig 1921 (dalej cyt. HKS), nr 162. Zapewne oznaczone na mapie jako Zädken Br. na lewym brzegu rzeki Gwdy (niem. Küdde Fl.) między Vorder Brand Werder i Hinter Brand Werder, Staatsbibliothek zu Berlin (dalej cyt. SBB), Kartenabteilung, Preußische Urmeßtischblätter, nr 878 (Demmin). Według F. LORENTZA, op.cit., s. 102, nazwa ta oznaczała szary, ostry krzew.

¹⁷ Rzeka Gwda (niem. Küdde Fl.).

¹⁸ Rzeka Czernica (niem. Zahne Fl.), lewy dopływ rzeki Gwdy (niem. Küdde Fl.).

¹⁹ Miasto Debrzno (niem. Pr. Friedland).

²⁰ Rzeka Debrzynka (niem. Dobernitz), lewy dopływ rzeki Gwdy (niem. Küdde Fl.).

²¹ Wieś Myślizoszcz (niem. Marienfelde), 5 km na północny wschód od Debrzna (niem. Pr. Friedland).

²² Las zwany Babsk w pobliżu wsi Myślizoszcz (niem. Marienfelde).

²³ Wieś Niwy (niem. Blumenfelde), 12 km na południowy wschód od Człuchowa (niem. Schlochau).

²⁴ Rzeka Kamionka, prawy dopływ rzeki Brdy (niem. Brahe).

²⁵ Kamień Krajeński (niem. Kamin), 18 km na południowy wschód od Człuchowa (niem. Schlochau).

²⁶ Zob. przyp. nr 24.

nicz²⁷, do treit denne des vom Tuchil²⁸ grenicz an. Unde dasselbe vlis Kemnicz, das helt czuwischen deme vom Tuchol unde den Polen dy grenicz bes in di Bro²⁹, do tryt denne des von der Swecze gebite³⁰ an.

Nr 2

B.m.d. [krótko przed 18/20 XI 1379 r.]

Wykaz rozjemców potwierdzających przebieg granicy między wsiami Oskowo, Unieszyno i Siemirowice.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 89. Wpis z drugiego dziesięciolecia XV w., bezpośrednio pod dok. nr 8, odnosi się do dok. nr 2.

Odpis 1: Szczecin, AP, Archiwum Książąt Szczecińskich I, nr 567, k. 48 (według Kop.).

Odpis 2: Szczecin, AP, Zbiór Loepera, nr 71, k. 128–129 (według Kop.).

Diese nochgeschreiben sind gewesen berichtslewte czwischen den grenitczen der gueter Woczkwaw¹ von eime, Schymmelficz² und Undischaw³ vom andirn teile. Czum des herczogen von der Stolpe: her Nevilung⁴, item Groppling⁵, item

²⁷ Wieś Duża Cerkwica (niem. Gr. Zirkvitz), 18 km na południe od Chojnic (niem. Konitz).

²⁸ Komturstwo tucholskie.

²⁹ Rzeka Brda (niem. Brahe).

³⁰ Komturstwo świeckie.

¹ Wieś Oskowo (niem. Wotzkow), 44 km na południowy wschód od Słupska (niem. Stolp).

² Wieś Siemirowice (niem. Schimmerwitz), 15 km na południe od Lęborka (niem. Lauenburg).

³ Wieś Unieszyno (niem. Gr. Wunneschin), 12 km na południowy zachód od Lęborka (niem. Lauenburg).

⁴ Rycerz Neveling Schmeling z Ruska (niem. Rußhagen), 3 km na południe od Darłowa (niem. Rügenwalde), występował w otoczeniu książąt słupskich w latach 1372–1390; Maria SZYMECKA, *Otoczenie księcia słupsko-dobrzyńskiego Każka*, [in:] *Szlachta, starostowie, zaciężni*, red. Błażej ŚLIWIŃSKI (Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza, nr 5), Gdańsk–Koszalin 1998, s. 232–233.

⁵ Giermek Gropeling z Bruskowa Wielkiego (niem. Gr. Brüskow), 14 km na północny zachód od Słupska (niem. Stolp), 10 VII 1386 r. wzmiankowany jako giermek i radca książąt słupskich, 23 V 1389 r. jako „olde Gropelynghe” i 13 XI 1392 r. jako rycerz „olde Gropelinck”, LAG, Rep. 2 Ducalia, nr 187; Rep. 38 bU Stolp, nr 15; Christian W. HAKEN, *Drei Beiträge zur Erläuterung der Stadtgeschichte von Stolp*, Stolp 1866, s. 120–123; Bronisław NOWAK, *Rycerstwo okolic Darłowa do początku XV wieku*, [in:] *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, t. 6: *Gmina Darłowo*, red. Włodzimierz RĄCZKOWSKI, Jan SROKA, Sławno 2007, s. 171.

Mertin von Stoyczen⁶, *item* Matthis von Rechczin⁷. Des Ordens czum irsten her Peter von Ruschenczin⁸, *item* her Przippe⁹, *item* Niczcze von Pomoysken¹⁰, *item* Walther Grelle¹¹ etc.

Nr 3

Lębork, 18/20 XI 1379 r.

Opis granicy między wsiami Oskowo, Mikorowo, Runowo, Pogorzelice, Siemirowice, Cewice i Unieszyno.

Kop. 1: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 100–100v. *Wpis z drugiego dziesięciolecia XV w.*

Kop. 2: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OBA, nr 409.

Odpis: Szczecin, AP, *Zbiór Loopera*, nr 71, k. 155–158 (według Kop. 1).

Wyd.: R. CRAMER, *op.cit.*, nr 33, s. 36–38 (według Kop. 1).

^aWissentlichen sie allen, die dissen briff sehen ader horen lesen, das der herczog czur Stolpe¹ mit dem homeister czu Preussen² sind des eins wurden, das iclicher hat gekoren vier manne, die greniczen und die czubehorunge czu entrichten, czwischen den guttern, die do legen uff den landgreniczen

⁶ Giermek Martin von Stojentin ze Stowięcina (niem. Stojentin), 40 km na północny wschód od Słupska (niem. Stolp), występował w otoczeniu książąt słupskich w latach 1371–1390; GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 2a k. 41–42; Julius Theodor BAGMIHL, *Pommersches Wappenbuch gezeichnet und mit Beschreibung der Wappen der historischen Nachweisen versehen*, Bd. 3, Stettin 1847, s. 96; Joachim ZDRENKA, *Dokument Kazimierza IV, księcia słupskiego dla Ścibora Ściborowica z 1371 roku*, [in:] *Krzyżowcy, kronikarze, dyplomaci*, red. Błażej ŚLIWIŃSKI (Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza, nr 4), Gdańsk–Koszalin 1997, s. 329–335.

⁷ Giermek Matthias von Rexin z Rzechcina (niem. Rexin), 35 km na północny wschód od Słupska (niem. Stolp), występował w otoczeniu książąt słupskich w latach 1379–1396, Julius Theodor BAGMIHL, *op.cit.*, Bd. 1, Stettin 1843, s. 10–11; Karl-Heinz PAGEL, *Der Landkreis Stolp in Pommern. Zeugnisse seiner deutschen Vergangenheit*, Lübeck 1989, s. 499.

⁸ Rycerz Piotr z Rusocina (niem. Russenczin), 19 km na południe od Gdańska, występował w źródłach w latach około 1328 – około 1382, K. BRUSKI, *op.cit.*, s. 78–79, 91, 112.

⁹ Rycerz Przybko ze Kczewa (niem. Egsow), 25 km na zachód od Gdańska, występował w źródłach w latach 1379–1400, K. BRUSKI, *op.cit.*, s. 91, 100–102.

¹⁰ Giermek Nicze z Pomyska Wielkiego (niem. Gr. Pomeiske), 6 km na północny wschód od Bytowa (niem. Bütow), sędzia ziemski bytowski, występował w źródłach w latach około 1380–1404, K. BRUSKI, *op.cit.*, s. 91, 112–113, 321.

¹¹ Giermek Walter Grelle, wódarz gdański, występował w źródłach w latach 1358 – około 1380, K. BRUSKI, *op.cit.*, s. 90–91, 316.

^a *inicjał wysokości 4 wierszy.*

¹ Książę słupski Warcisław VII (1362/63–1394/95), E. RYMAR, *op.cit.*, s. 323–325.

² Wielki mistrz Winrich von Kniprode (6 I 1352 – 24 VI 1382).

zwischen Woczkow³ und Schimersdorff⁴, und Woczkow und Zeewicz⁵, czwischen Undeschin⁶ und Woczkaw, czwischen Mickeraw⁷ und Underschin, und Undeschin und Runaw⁸, und czwischen Undeschin und Psregorzelcze⁹. Und die greniczen sich czum ersten anheben czwischen Woczkaw und Schimersdorff, czwischen czwen sehen, die heisen Bochaw¹⁰; der cleine gehoret czu Woczkaw, der grosse czu Schimersdorff; czwischen den czwen seen stet eyngewahen en beschotte grenicz. Vort von greniczen czu greniczen gerichte czu eyner eychen, die steet am landwege von der Lewenburg¹¹ kegen Butaw¹², ouch beschut und greniczt. Von dannen gerichte durch ein bruch¹³ bis czu einem steinobel, dabei steet ein vichte auch geschot und gezeichnet. Vort von greniczen czu greniczen gerichte czu einer eychen, die steet an eime wedirberge uff dem flise Loschune¹⁴, ouch beschut und greniczen doran gewahen. Do nemen die greniczen ein ende czwischen Woczkaw und Schimersdorff. Vort das flies uffzugen an eyn eyche, das eyn ortgrenicze ist czwischen Czewicz und Woczkaw. Gerichte vort czugeende von greniczen czu greniczen ober eyn heide in eyn dameraw, die heiset die Narten¹⁵, bis an eine eiche, die steet an einem grunde, do komen drei greniczen czusampne, von Waczkaw, von Czewicz und von Undeschin. Vort gegreniczt gerichte bis in ein bruch, das heist Bealdeblot¹⁶, do steet eingehawen besuchte grenicz. Vort gerichte von greniczen czu greniczen uff das ende des sees Psrericie¹⁷ an ein vichte, die beschut ist

³ Zob. dok. nr 2, przyp. 1.

⁴ Zob. dok. nr 2, przyp. 2.

⁵ Wieś Cewice (niem. Zewitz), 12 km na południe od Łęborka, własność klasztoru norbertanek w Żukowie (niem. Zuckau).

⁶ Zob. dok. nr 2, przyp. 3.

⁷ Wieś Mikorowo (niem. Mickorow), 36 km na południowy wschód do Słupska (niem. Stolp).

⁸ Wieś Runowo (niem. Runow), 34 km na wschód od Słupska (niem. Stolp).

⁹ Wieś Pogorzelice (niem. Langeböse), 39 km na wschód od Słupska (niem. Stolp).

¹⁰ Jez. Bochowo (niem. Bochow-See), na południowy zachód od Siemirowic.

¹¹ Łębork (niem. Lauenburg).

¹² Bytów (niem. Bütow).

¹³ Trzęsawisko w okolicach Bytowa (niem. Bütow).

¹⁴ Górny bieg rzeki Bukowiny (niem. Buckowin Fl.), prawego dopływu rzeki Łupawy (niem. Lupow Fl.), zwany Loschune, Ewa RZETELSKA-FELESZKO, Jerzy DUMA, *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą* (Prace Onomastyczne, 25), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 24, 65.

¹⁵ Dąbrowa zwana Narten. Według F. LORENTZA, op.cit., s. 77, termin ten oznaczał miejsce położone na szczycie. Z kolei Ewa RZETELSKA-FELESZKO, Jerzy DUMA, *Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego zawierające elementy słowiańskie*, t. 1: A–O, Warszawa 2008, s. 279, byli zdania, że należy pod nim rozumieć coś wygiętego, czubek.

¹⁶ Trzęsawisko zwane Białe Błoto między wsiami Cewice (niem. Zewitz), Oskowo (niem. Wotzkow) i Unieszyno (niem. Gr. Wunneschin), F. LORENTZ, op.cit., s. 6.

¹⁷ Zapewne jezioro na południe od wsi Unieszyno (niem. Gr. Wunneschin) zaznaczone

und gezeichnet. Do guttere sich scheiden und die greniczen ein ende nemen czwischen Undeschin und Woczkwaw, und der see blibet czu Undeschen. Vort so nynt man die greniczen weder uff an eine buche czwischen Undeschen und der Koze¹⁸ und Mickeraw. Von dannen gerichte gegreniczt an ein eyche, die steet am wege von Undeschin kegen der Mickeraw, ouch beschut und gezeichnet. Vordan von greniczen czu greniczen durch den wald¹⁹ bis an den steig, der von Undeschin geet kegen Warczenyn²⁰, do gezeichnet sind czw buchen und beschut. Von dannen gegreniczt bis an eine erle, die steet bi dem flise, das do heiset Bealda²¹. Vort gegreniczt das flies nyder [k. 100v] ^bbis^b czu einer haynbuche, di do steet bi dem fliese uff die rechthand, beschut und geziechent. Vort greniczen gehawen bis uff den obel, der binnen den wesen leith, do steet ein eiche beschut und gezeichnet. Vort gezeichnet bis uff den berg²² an eine eiche, die ouch beschud und gezeichnet. Vort von greniczen czu greniczen bis an ein weg, der von Runaw kegen Undeschen geet, do czwu eichen steen beider sithe des weg, beschud und gehawen. Vort von greniczen czu greniczen bis an die vichte uff dem berge Gelonky²³, ouch greniczen doran gehawen und beschut. Vort gerichte gegreniczt bis in das flies, das do heiset Lysnicza²⁴, do di greniczen ein ende nemen. Also als die berichtslute geteidingt haben der czweier fursten [s]von des herczogen wegen. Czu merem orkunde eins gezeugnisses die berichunge stete feste czu bleiben, so habe wir Mertin von Stogunczin²⁵, Tesmer Tessycz²⁶, Mathias von Ruczyn²⁷, Barteke von Stogun-

na mapie jako der Przerette See, SBB, Kartenabteilung, Preußische Urmeßtischblätter, nr 324 (Mickorow). Według F. LORENTZA, op.cit., s. 92, nazwa ta oznaczała miejsce za rzeką lub miejsce nad rzeką.

^b *inicjał wysokości 3 wierszy.*

¹⁸ Wieś Kozy (niem. Kose), 50 km na południowy wschód od Słupska (niem. Stolp).

¹⁹ Las w okolicy wsi Unieszyno (niem. Gr. Wunneschin).

²⁰ Wieś Warcimino (niem. Warzmin), 34 km na wschód od Słupska (niem. Stolp).

²¹ Struga Biała (niem. Bealde), lewy dopływ strugi Unieszynki (niem. Wunneschiner Bach), F. LORENTZ, op.cit., s. 6; E. RZETELSKA-FELESZKO, J. DUMA, op.cit. [o którą pracę chodzi?], s. 18.

²² Wzgórze w okolicy wsi Runowo (niem. Runow).

²³ Wzgórze zwane Jelonki w okolicy wsi Unieszyno (niem. Gr. Wunneschin), F. LORENTZ, *Nazwy rzeczne Pomorza*, s. 31; G. SURMA, op.cit., s. 31.

²⁴ Rzeka Leśnica (niem. Lieschnitz Fl.), zwana również Sitnicą (niem. Zittnitz), lewy dopływ rzeki Łeby (niem. Leba Fl.), E. RZETELSKA-FELESZKO, J. DUMA, *Nazwy rzeczne Pomorza*, s. 63–64, 108.

²⁵ Zob. dok. nr 2, przyp. 6.

²⁶ Giermek Tessmer Tessitz, zapewne ze Smołdzina (niem. Schmolsin), 25 km na północny wschód od Słupska, skądinąd nieznaną; J. T. BAGMIHL, op.cit., Bd. 3, s. 120–121; Hellmuth HEYDEN, *Zur Geschichte der Kirchen im Lande Stolp bis zum 18. Jahrhundert*, [in:] idem, *Neue Aufsätze zur Kirchengeschichte Pommerns* (Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Pommern, Bd. 12), Köln [u.a.] 1965, s. 187–188, 194; K.-H. PAGEL, op.cit., s. 870.

²⁷ Zob. dok. nr 2, przyp. 7.

czin²⁸ unser ingesegel an dissen briff gehangen. Der gegeben ist czu Lewenburg noch der jarczal Cristi tusint dreyhundert LXXIX, am nehesten tage Elizabet der heiligen frauen etc.

Nr 4

B.m.d. [1382 r. – 1405 r.]

Opis granicy komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 23v–24. Wpis z końca XIV w.

Odpis: Szczecin, AP, Archiwum Ksiąząt Szczecińskich I, nr 567, k. 44, 57–57v (według Kop.).

Dyse nochgeschrebene manne synt di lute, di myt uns gewest syn uff der grenicz und wollens alle myt iren eyden behalden. [k. 24] Das czum Swerten¹ sy unsir rechte greniczen und den Swerten bis uff di eyche czur Baldenburg². Vort von der eyche bes uff den boum, Malboum genant, by dem Dolghen³. Von dem Malboem gerichtis wegis obir den see Dolghen bis czu eyme graben⁴, do dy rechte ortgrenicze stet czwischen dem herczogtum und dem bischtum⁵ und unsirm lande. Von der grenicze vort uff dy Lutow⁶. Von der Lutow uff Schadekirs⁷, do der meister syn gesese hatte. Vort von Schadekirs, do dy Czarne⁸ vellit in dy Cuda⁹.

Dis sint di lute by namen: her Rotke¹⁰, Clauco¹¹ und Mertin vom Geilenfelt¹², Henning Hake¹³, Nytcze von Zchithen¹⁴ und Prseczke, syn vetter¹⁵, Ven-

²⁸ Giermek Barteke von Stojentin ze Stowięcina (niem. Stojentin), 40 km na północny wschód od Słupska, występował w otoczeniu ksiąząt słupskich w latach 1376–1402; *Beiträge zur Geschichte des uradeligen Geschlechts von Stojentin pommerschen Ursprungs*, bearb. v. Max von STOJENTIN, Braunschweig 1895, s. 1–10.

¹ Zob. dok. nr 1, przyp. 11.

² Miasto Biały Bór (niem. Baldenburg).

³ Zob. dok. nr 1, przyp. 13.

⁴ Zob. dok. nr 1, przyp. 14.

⁵ Biskupstwo kamieńskie.

⁶ Zob. dok. nr 1, przyp. 15.

⁷ Zob. dok. nr 1, przyp. 16.

⁸ Zob. dok. nr 1, przyp. 18.

⁹ Zob. dok. nr 1, przyp. 17.

¹⁰ Zapewne identyczny z rycerzem pasowanym Herburtem von Schildberg, właścicielem Kamienia (niem. Schildberg), 7 km na północ od Debrzna (niem. Pr. Friedland) i Słupi (niem. Steinborn), 6 km na północny wschód od Debrzna, wzmiankowanym jako „her Bortken”, występował w źródłach od 1358 r. do początku XV w., K. BRUSKI, op.cit., s. 265.

czke vom Valme¹⁶, Jacob von Dathsdamrow¹⁷, Jan und Trsebabor von Gwesdyn¹⁸, Sulke und Jeske de Sichcz¹⁹, Czeppan und Helyas von Pawlow²⁰, Jan Pagdancz, der voyt von der Baldenburg und der borgermeister doselbist²¹, Reynke und Werneke, ratlute de Baldenburg²², dy butener von Hannsfelt²³, dy butener von Geilenfelt²⁴, der scholcze vom Schonenberge und syn son Pawil Mankow²⁵, dy butener von Polnicz²⁶, dy butener von Goczkw²⁷, dy butener von Stremelow²⁸, ouch dy butener von Dathsdamrow²⁹ unnd Heyne Virchow, der messer³⁰.

¹¹ Klauco z Wyczechów (niem. Geilenfelde), 6 km na wschód od Czarnego (niem. Hammerstein), sędzia ziemski człuchowski, występował w źródłach w latach 1360–1409, K. BRUSKI, op.cit., s. 259–260.

¹² Marcin z Wyczechów (niem. Geilenfelde), skądinąd nieznany.

¹³ Henning Hake, skądinąd nieznany.

¹⁴ Nicze ze Szczytna (niem. Ziethen), 14 km na północny zachód od Człuchowa, występował w źródłach w latach 1391–1408, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OBA, nr 1016; HKS, nr 149.

¹⁵ Prseczke, kuzyn Nicze ze Szczytna (niem. Ziethen), skądinąd nieznany.

¹⁶ Venczke, zapewne ze Starego Chwalima (niem. Alt Valm), 21 km na północny zachód od Szczecinka (niem. Neustettin), skądinąd nieznany.

¹⁷ Jakub z Dąbrowy Człuchowskiej (niem. Damerau), 15 km na północ od Człuchowa (niem. Schlochau), występował w źródłach w latach 1373–1374, HKS, nr 97, 103; K. BRUSKI, op.cit., s. 253–254.

¹⁸ Jan i Trsebabor z zaginionej osady Gwiazda w okolicy jez. Szczytno (niem. Ziethen-See), skądinąd nieznani, M. GRZEGORZ, op.cit., s. 62.

¹⁹ Sulke i Jeske z Żychców (niem. Sichts), 20 km na północ od Człuchowa (niem. Schlochau), skądinąd nieznani.

²⁰ Czepan i Helias z Pawłowa (niem. Gr. Paglau), 5 km na południowy wschód od Chojnic (niem. Konitz), skądinąd nieznani.

²¹ Jan Pagdancz, wójt i burmistrz miasta Biały Bór (niem. Baldenburg), skądinąd nieznany.

²² Reynke i Wernke, rajcy miasta Biały Bór (niem. Baldenburg), skądinąd nieznani.

²³ Bartnicy ze wsi Nadziejowo (niem. Hansfelde), 4 km na wschód od Czarnego (niem. Hammerstein).

²⁴ Bartnicy ze wsi Wyczechy (niem. Geilenfelde).

²⁵ Sołtys ze wsi Kaliska (niem. Schönberg), 4 km na północny wschód od Białego Boru (niem. Baldenburg) i jego syn Paweł Mankow, skądinąd nieznani.

²⁶ Bartnicy ze wsi Polnica (niem. Pollnitz), 10 km na północ od Człuchowa (niem. Schlochau).

²⁷ Bartnicy ze wsi Gockowo (niem. Gotzkau), 9 km na północny wschód od Czarnego (niem. Hammerstein).

²⁸ Bartnicy ze wsi Trzmielewo (niem. Stremlau), 4 km na południowy wschód od Białego Boru (niem. Baldenburg).

²⁹ Bartnicy ze wsi Dąbrowa Człuchowska (niem. Damerau), 15 km na północ od Człuchowa (niem. Schlochau).

³⁰ Heyne Virchow, mierniczy, zapewne identyczny ze wzmiankowanym 22 VII 1372 r. Heyne („der witwen genant”), sołtys z Wierzchowa Człuchowskiego (niem. Virchow), 8 km na południowy wschód od Człuchowa (niem. Schlochau), HKS, nr 95.

B.m.d. [29 IX 1405 r. – 22 XII 1405 r.]

Opis granicy komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 92. *Wpis z drugiego dziesięciolecia XV w. Tytuł: Slochaw.*

Odpis: Szczecin, AP, Zbiór Loepera, nr 71, k. 133–134 (według Kop.).

^aCzum irsten von Landecke¹ usgerethen, als die Dobirnicze² in die Kodaw³ vellet. Die Kodaw uff bis in die Czerne⁴, do sie in die Kodaw vellet. Vort bis an Suringes weg⁵. Vort bis uff des meisters gesesse. Von des meisters gesesse bis uff den Czadikers⁶. Vort obir die Lutow⁷, do sie us ^b-dem^b Dollan⁸ vellet, den Dolian entlang bis an den hauptgraben⁹. Von dem hauptgraben obir den Dolian bis an den molbowm, do swert und schilt angehauwen sint, und ouch mit andern czeichen gezeichnet ist. Von dem bowme bis czu eyner eyche czur Baldenburg¹⁰. Von dannen bis czum Swerten¹¹. Vort czu eyme see Studenitcze¹². Vort uff die alde dorffstat, genant Peterkaw¹³, do is vor gelegen hat. Von dannen uff das ende des Lanken¹⁴. Vort uff das ende des waldes Krswacz¹⁵. Vort uff das Bandseme¹⁶ ym Kamencze¹⁷. Von dannen vort als das flys Ca-

^a *inicjał wysokości 5 wierszy.*

^{b-b} *nadpisane.*

¹ Miasto Lędyczek (niem. Landeck).

² Zob. dok. nr 1, przyp. 20.

³ Zob. dok. nr 1, przyp. 17.

⁴ Zob. dok. nr 1, przyp. 18.

⁵ Zapewne droga prowadząca do wzmiankowanego w 1413 r. Siringks Mühle w okolicy wsi Mokiernica (niem. Mokiernitz), 4 km na południe od Czarnego (niem. Hammerstein), HKS, nr 168; M. GRZEGORZ, op.cit., s. 82–83, 110.

⁶ Zob. dok. nr 1, przyp. 16.

⁷ Zob. dok. nr 1, przyp. 15.

⁸ Zob. dok. nr 1, przyp. 13.

⁹ Zob. dok. nr 1, przyp. 14.

¹⁰ Zob. dok. nr 4, przyp. 2.

¹¹ Zob. dok. nr 1, przyp. 11.

¹² Zob. dok. nr 1, przyp. 5.

¹³ Opuszczona wieś Pietrzykowy (niem. Gr. Peterkau).

¹⁴ Zob. dok. nr 1, przyp. 3.

¹⁵ Las zwany Krswacz na pograniczu komturstwa człuchowskiego i ziemi tuchomskiej, F. LORENTZ, op.cit., s. 56.

¹⁶ Niezidentyfikowano.

¹⁷ Zob. dok. nr 1, przyp. 2.

mencz¹⁸ us dem Kemeticz¹⁹ flust. Vort bis yn die Wolfesgrube²⁰. Vort bis czu Dobanda²¹. Vort von dannen bis czu einer vichten, do die grenitczen des gebythes Slochaw²² eyn ende haben und Butow antrit²³.

^cDise grenitczen haben die altsessen uns vorclaret, als man in deser vorersten czedelu, die fyndet eyngentlich usgedrucket ^dund seyn geschreiben^d. Dieselbe czedele ist vortgesaczt czum ersten an desses buchs am ersten blate^c.

Nr 6

B.m.d. [29 IX 1405 r. – 22 XII 1405 r.]

Opis granicy prokuratorstwa bytowskiego z księstwem słupskim.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 92–92v. *Wpis z drugiego dziesięciolecia XV w. Tytuł:* Butow.

Odpis: Szczecin, AP, *Zbiór Loepera*, nr 71, k. 134–135 (*według Kop.*).

Wyd.: R. CRAMER, *op.cit.*, nr 33, s. 35 (*według Kop.*).

^aVon der vichten, die do bei dem zee Ploczicza¹ steet, das ist ein ortgrenitcze czwuschin dem gebiethe Slochaw², Tuchem³ und Butow⁴, do bleybet Tuchem bussen des ordens grenitczen. Von der vichten czu geen czu dem see Bornwe⁵. Vort von dem see Bornwe in einen cleinen zee. Von dem see in die gemme, adir in die vochsgrube. Von der vochsgruben gerichte czu geen czu dem oprunge des fließes genant Dambowe Struge⁶. Vort das flyes nedit czu-

^{c-c} *dopisane na prawym marginesie inną ręką.*

^{d-d} *skreślone.*

¹⁸ Rzeka Kamienica (niem. Kamenz Fl.), lewy dopływ rzeki Słupi (niem. Stolpe Fl.).

¹⁹ Niezidentyfikowano. Według F. Lorentza, *op.cit.*, s. 43, było to j. Kamieniczno (niem. Kamenz-See).

²⁰ Niezidentyfikowano

²¹ Niezidentyfikowano, F. LORENTZ, *op.cit.*, s. 23.

²² Komturstwo człuchowskie.

²³ Zob. dok. nr 1, przyp. 1.

^a *inicjał wysokości czterech wierszy.*

¹ Jez. Płoczyca (niem. Plötzen-See), na południowy zachód od Bytowa, F. LORENTZ, *op.cit.*, s. 86.

² Zob. dok. nr 5, przyp. 22.

³ Ziemia tuchomska.

⁴ Zob. dok. nr 1, przyp. 1.

⁵ Jez. Duża Boruja (niem. Bornwe-See), na południowy zachód od Bytowa, F. LORENTZ, *op.cit.*, s. 12.

⁶ Rzeczka Dębowa Struga, lewy dopływ rzeki Łomnicy (niem. Lemeniz-Fl.), zwanej również Bortuchomską Rzeką, E. RZETELSKA-FELESZKO, J. DUMA, *Nazwy rzeczne Pomorza*, s. 33, 68.

geende bis do is vellet in die Trsebenicze⁷ uff czugeende bis czu einem vorthē, obir den vort gerichte czugeende bis czu der Mogelike⁸. Von der Mogelike gerichte czu geende bis czu eyne styge, der^b do geet kegen Tange⁹. Von dem stige gerichte czugeende in einen weg, vort den weg nedir czugeende in [k. 92v] einen grunt czu dem flisse genant Lemenicz¹⁰, obir das flis bis czu der vu^elen brucke adir vule specken¹¹. Vort das flies Lemenicz nedir czugeende bis do is vellet in die Stolpe¹². Vort die Stolpe uff czu geende bis czu einir eichen, die do steet bey dem eysersteyne. Vort von der eichen gerichte czu geende uff eine vichte, die do steet bey dem see Stockaske¹³, in demselben see Stockaske hot der Orden einen czog. Von dem see gerichte czugeende czu Kyanke¹⁴. Von Kyanke vort bys czu Krsepczegur¹⁵ vordan gerichte czu geen bis uff ein wezechin, genant Tockars¹⁶. Von Tockars vort czugeende bis czu Prowosda¹⁷. Von Prowosda gerichte vort czu geende bis czu einer eichin, die do steet bei dem flisse Lesnicze¹⁸, und ist eine ortgrenitcze, do das gebiethe Butow¹⁹ wendet und Danczker gebithe²⁰ antritt.

^b razura.

⁷ Rzeczka Trzebieżnica, lewy dopływ rzeki Łomnicy (niem. Lemeniz-Fl.), zwanej również Bortuchomską Rzeką, E. RZETELSKA-FELESZKO, J. DUMA, *Nazwy rzeczne Pomorza*, s. 127.

⁸ Kurhan, F. LORENTZ, op.cit., s. 74; G. SURMA, op.cit., s. 88–89. Według E. RZETELSKIEJ-FELESZKO, J. DUMY, *Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego*, t. 1, s. 271, termin ten oznaczał mogiłę, pagórek.

⁹ Wieś Tągowie (niem. Tangen), 7 km na południowy zachód od Bytowa (niem. Bütow).

¹⁰ Rzeka Łomnica (niem. Lemeniz-Fl.), zwana również Bortuchomska Struga, prawy dopływ rzeki Kamienicy.

¹¹ Niezidentyfikowano.

¹² Rzeka Słupia (niem. Stolpe Fl.).

¹³ Jez. Skotawsko Duże (niem. Gr. Schottowske-See), na północny zachód od Bytowa.

¹⁴ Kijanka, rzeczka w okolicy jez. Skotawsko Duże (niem. Gr. Schottowske-See), F. LORENTZ, op.cit., s. 47; G. SURMA, op.cit., s. 125.

¹⁵ Łąka nad jez. Skotawsko Duże, G. SURMA, op.cit., s. 85.

¹⁶ Łąka nad rzeczką Tokarą, lewym dopływem rzeki Wieprzy (niem. Wipper Fl.). W opinii F. LORENTZA, op.cit., s. 125; G. SURMY, op.cit., s. 105, był to las zwany Tokarz. Według E. RZETELSKIEJ-FELESZKO, J. DUMY, *Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego*, t. 1, s. 110, termin Tokars oznaczał błoto, miejsce podmokłe.

¹⁷ Miejsce w okolicy rzeki Leśnicy (niem. Lischnitz-Bach), F. LORENTZ, op.cit., s. 91; G. SURMA, op.cit., s. 99.

¹⁸ Rzeka Leśnica (niem. Lischnitz-Bach), prawy dopływ rzeki Łupawy (niem. Lupow Fl.), E. RZETELSKA-FELESZKO, J. DUMA, *Nazwy rzeczne Pomorza*, s. 63; G. SURMA, op.cit., 129.

¹⁹ Zob. dok. nr 1, przyp. 1.

²⁰ Komturstwo gdańskie.

B.m.d. [29 IX 1405 r. – 22 XII 1405 r.]

Opis granicy wójtostwa lęborskiego z księstwem słupskim.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 92v–93. Wpis z drugiego dziesięciolecia XV w. Tytuł: Lewinburg.

Odpis: Archiwum Państwowe w Szczecinie, Zbiór Loepera, nr 71, k. 135–137 (według Kop.).

Wyd.: R. CRAMER, *op.cit.*, nr 33, s. 35–36 (według Kop.).

^aVort von der eichen czugeende in einen grunt czu einem flisse genant Lesnicze¹. Vort obir das flies czugeende obir eine weze czu einer eichen genant Campesta Damp², und ist eine ortgrenitcze Govidelin³, Yesse⁴ und Rokitke⁵, Govidelin und Yesse sint des Ordens mit allir czugehorunge, Rokitke ist des herczogen von der Stolpe. Von der eiche vort czugeende bis czu dem orsprunge des flisses genant Bucowa⁶. Vort die Bucowa nedir czugeende bis do sie vellet in das flys Trsemesnicze⁷, obir das flyes czu geende vort bis czu eyne spieczten steine. Von dem spitzzen steyne vort bis czu eynem grossen huffen steine. Von dem huffen steine vort czugeende bis uff die alde hoffestadt, do vor alde Woczkaw⁸ gelegen hat. Und Woczkaw mit allir czugehorunge ist des herczogen. Von der hoffestadt vort gerichte den weg czugeende uff einen grossen stein, do alde Undeschin⁹ hat gelegen. Von dem steine vort czugeende bis undir das gebirge genant Visczelczegor¹⁰. Undir dem gebirge vort czugeende bis czu einir vichten, die do steet an dem berge Gelumpka¹¹, und

^a *inicjał wysokości pięciu wierszy.*

¹ Zob. dok. nr 6, przyp. 18.

² Drzewo zwane Kępiasty Dąb w okolicy wsi Jasień (niem. Jassen), 15 km na północny wschód od Bytowa (niem. Bütow), G. SURMA, *op.cit.*, s. 81.

³ Wieś Gowidolino (niem. Gowidlin), 31 km na południe od Lęborka (niem. Lauenburg).

⁴ Wieś Jasień (niem. Jassen), 15 km na północny wschód od Bytowa.

⁵ Wieś Rokitki (niem. Kl. Rakitt), 44 km na południowy wschód od Słupska (niem. Stolp).

⁶ Zob. dok. nr 3, przyp. 14.

⁷ Rzeka Trzemesznica, prawy dopływ rzeki Bukowiny, F. LORENTZ, *op.cit.*, s. 15; G. SURMA, *op.cit.*, s. 144. Według E. RZETELSKIEJ-FELESZKO, J. DUMY, *Nazwy rzeczne Pomorza*, s. 127, nazwa używana na określenie rzeki Bukowiny.

⁸ Opuszczona wieś Oskowo (niem. Wotzkow).

⁹ Opuszczona wieś Unieszyno (niem. Gr. Wunneschin).

¹⁰ Wzgórze zwane Wisielcza Góra na pograniczu ziemi lęborskiej i słupskiej, F. LORENTZ, *op.cit.*, s. 136; Ewa RZETELSKA-FELESZKO, Jerzy DUMA, *Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego zawierające elementy słowiańskie*, t. 2: Q–Z, Warszawa 2013, s. 122.

¹¹ Zob. dok. nr 3, przyp. 23.

ist eyne [k. 93] ortgrenitcze czwisschin Undisschin und Crampechonicz¹² und Prsegorselicz¹³. Undisschein und Crampechonicz mit allir czugehorunge sint des ordens, und Prsegorselicz ist des herczogen. Von der vichten gerichtete in eyne grunde czugeende bis in das flies Lesnicza¹⁴. Vort das flies nedir czugeende, bis do is vellet yn die Lebow¹⁵. Vort die Leba nedirczuegende, bis czu dem were Czeczenow, das den juncfrauwen czugehoret von Sukaw¹⁶. Vort von dem were nedirczuegende bis do die Leba vellet in den see Lebeske¹⁷. Und derselbige see Lebeske sal sein gemeyne dem herczogen und dem Orden, alzo das des herczogen leuthe, die do vischen wellen in dem selbigen zee Lebeske, im sullen antworten, vor das recht das im geboret, dovon und des meisters und der brudir leuthe, die do vischen in dem zee sollen in antworten vort, vor das recht, das in geboret. Und ap keine missetad geschit yn deme see, die sullen beide der herczog und der Orden richten, und was davon gevellet, das sal czwisschen dem herczogen und dem Orden gleich geteilet werden. Vort so flussit dasselbe flies yn das gesalzene meer¹⁸. Das eine ubir des flisses ist des herczogen, das andir ubir gehoret dem Orden etc.

^{b-c}Disse grenitczen hat gerethen der kompthur von Danczk, geheissen von Swarczburg¹⁹ etc.^c

Nr 8

B.m.d. [po 11 XI 1412 r. – przed 11 V 1413 r.]

Opis granicy wójtostwa łęborskiego z księstwem słupskim.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 89. *Wpis współczesny. Tytuł:* Dis sint die grenitcz czwisschen Stolper lande und Lauwinburg gebythe. Und woren die usgesnethen brieffe, die do wurden geantwortet in das gerichtete des Romisschen koninges.

Odpis 1: Szczecin, AP, *Archiwum Książąt Szczecińskich I*, nr 567, k. 47v–48 (*według Kop.*).

Odpis 2: Szczecin, AP, *Zbiór Loopera*, nr 71, k. 126–128 (*według Kop.*).

^b *inicjał wysokości pięciu wierszy.*

^{c-c} *na dole strony tą samą ręką.*

¹² Wieś Krępkowice (niem. Krampkewitz), 11 km na południowy zachód od Łęborka (niem. Lauenburg).

¹³ Zob. dok. nr 3, przyp. 9.

¹⁴ Zob. dok. nr 3, przyp. 24.

¹⁵ Rzeka Łeba (niem. Leba-Fl.).

¹⁶ Zob. dok. nr 3, przyp. 5.

¹⁷ Jezioro Łebsko (niem. Leba-See), na północny wschód od Słupska.

¹⁸ Morze Bałtyckie (niem. Ostsee).

¹⁹ Albrecht, hrabia von Schwarzburg, komtur gdański (1 V 1396 r. – 18 X 1407 r.).

^aCzum ersten von der stadt, do das flis Leba¹ flussit in das salczen meer², uffczugeende czu eyner stadt, do dasselbe flis flussit us dem see Lebesk³. Und das flys Leba von dem see Lebesk bis czu dem gesalczynnen mere sal sein gemeyne uns und dem meister und den brudern. Und der see Lebesk sal sein gemeyne uns und den brudern, also das unser leuthe, die visschen wellen yn demselbigen see Lebesk uns sollen antworten vor das recht und uns geboret dovon. Und des meisters leuthe und der bruder, die do visschen in dem see, sullen in antworten vor das recht, das in geboret. Und ap keyne missetat im dem see geschiet, die sulle wir und sie richten, und was davon gevellet, das sal czwischen uns und in gleiche geteilt werden. Vortmeer von der stadt, do do Leba flussit yn den see Lebesk vorgeant, sal der uffgang^b sien bis czu dem were Czecenaw, das do gehoret den juncfrauwen czu Sukaw⁴. Von dem were uffczugeende bis czu dem flys Licznicze⁵, das do vellet yn die Leba. Das flis Licznicz uffczugeende bis an Undeschmer grenicz⁶, us dem flisse czu treten in einem grunt. Den grunt uffczugeende czu einer vichten. Das ist eine ortgrenicz czwischen Undeschin, Crampekonicz⁷ und Remaw⁸, das do liet yn Stolper lande. Von der vichten uffczugeende bis czu der stadt, do alde Undeschin⁹ hot gelegen uff einen grossen stein. Auch Undeschin mit aller czugehorunge ist des Ordens. Von dem steyne vort gerichte czugeende in einen weg. In dem wege vort czugeende czu der alden hofestat, do Woczkwaw¹⁰ hat gelegen. Und das dorff Woczkwaw mit allir czugehorunge ist der [s] herczogen. Vort von der alden hofestadt gerichte czugeende uff einen grossen huffen steine. Von dem huffen steine vort czugeende uff einen spitzzen stein. Von dem steine czugeende uff eyn flys, das heiset Rucowa [s]¹¹. Die Rucowa uffczugeende bis do sie entspringet. Von dem orsprunge des flyses uffczugeende in einen grund uff eine weze, do leit eine eiche, die do heiset Campesty damp¹². Von der eyche czugeende obir die weze an das flys Lysnicza¹³, das ein ortgrenicze ist

^a *inicjal wysokości sześciu wierszy.*

^b *ostatnia litera dopisana inną ręką.*

¹ Zob. dok. nr 7, przyp. 15.

² Zob. dok. nr 7, przyp. 18.

³ Zob. dok. nr 7, przyp. 17.

⁴ Zob. dok. nr 7, przyp. 16.

⁵ Zob. dok. nr 3, przyp. 24.

⁶ Zob. dok. nr 2, przyp. 3.

⁷ Zob. dok. nr 7, przyp. 12.

⁸ Zob. dok. nr 3, przyp. 8.

⁹ Zob. dok. nr 7, przyp. 9.

¹⁰ Zob. dok. nr 2, przyp. 1.

¹¹ Zob. dok. nr 3, przyp. 14.

¹² Zob. dok. nr 7, przyp. 2.

¹³ Zob. dok. nr 6, przyp. 18.

czwisschin Gosidlin¹⁴ und Jesse¹⁵ und Rokitke¹⁶. Gosidlin und Jesse mit aller czugehorungen sint des Ordens und Rokitke ist des herczogen etc.

Nr 9

B.m., 1413 r.

Opis granicy komturstwa tucholskiego z Królestwem Polskim wraz z wykazem poświadczających ją osób z komturstwa tucholskiego.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 99v. *Wpis współczesny. Tytuł:* Disse nochgescrebenen greniczen hot der kumptur vom Tuchel¹ losen bescreben de Anno Domini etc. XIII°.

Odpis: Szczecin, AP, Zbiór Loepera, nr 71, k. 154–155 (według Kop.).

^aPrimo das fly^es Kemenicz² von dem Slochaweschen gebite bas in dy Bra³, und vort dy Bra ist dy gr^enicze bis in das gebite czu der Swecze⁴. Dis sint dy gr^eniczen von alders; das wellen disse nochgeschrebene behalden, dy eren eyde: Dytherich Weger, lantrichter czu dem Tuchel⁵, Niclos von Cardschow⁶, Petrasch von Bursghow⁷, Hannus vom Pomethow⁸, Petrach von Jugo⁹, Arnolt von Resemyn¹⁰, Niclos von Obrow¹¹, item burgermeyster

¹⁴ Zob. dok. nr 7, przyp. 3.

¹⁵ Zob. dok. nr 7, przyp. 4.

¹⁶ Zob. dok. nr 7, przyp. 5.

^a *inicjał wysokości trzech wierszy.*

¹ W 1413 r. urząd komtura tucholskiego pełnili Paweł Rulemann von Dadenberg (przed 29 IX 1411 r. – 21 V 1413 r.) oraz Paweł von Rusdorf (21 V 1413 r. – [III 1414 r.]).

² Zob. dok. nr 1, przyp. 24.

³ Zob. dok. nr 1, przyp. 29.

⁴ Zob. dok. nr 1, przyp. 30.

⁵ Dytrych Wejher, sędzia ziemski w komturstwie tucholskim w latach 1412–1430, Zygmunt SZULTKA, *Szkice historyczne o dawnej Lebie*, Gdańsk–Łeba 2000, s. 47–49; K. BRUSKI, op.cit., s. 291–292, 333.

⁶ Niklos z Karczewa (niem. Kartzow), 15 km na południowy zachód od Tucholi (niem. Tuchel), skądinąd nieznany, K. BRUSKI, op.cit., 290.

⁷ Pietrasz z Brzuchowa (niem. Bruchau), 8 km na południowy zachód od Tucholi (niem. Tuchel), skądinąd nieznany, K. BRUSKI, op.cit., s. 290.

⁸ Hans z Pamiętowa (niem. Pantow), 14 km na południowy zachód od Tucholi (niem. Tuchel), skądinąd nieznany, K. BRUSKI, op.cit., s. 290.

⁹ Pietrasz z Jugowa (niem. Jugow), 6 km na północny wschód od Kamienia Krajeńskiego (niem. Kamin), skądinąd nieznany, K. BRUSKI, op.cit., s. 290.

¹⁰ Arnold z Radzima (niem. Resmin), 17 km na południe od Chojnic (niem. Konitz), skądinąd nieznany, K. BRUSKI, op.cit., s. 285, 290.

¹¹ Niklos z Obrowa (niem. Abrau), 10 km na zachód od Tucholi (niem. Tuchel), występował w źródłach w latach około 1388 – około 1431, K. BRUSKI, op.cit., s. 289–290.

Schelt¹², der ganzze ra^t czu dem Tuchel und vyl e[r]barlute uf dem lande etc.

Nr 10

B.m.d. [przed 15 VIII 1417 r.]

Opis granicy komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 91. *Wpis współczesny.* Tytuł: ^a„Dese hie undene beschrebene grenicz hat bruder Jost Newkircher, kompthur czu Slochow¹, dem homeister gesant am tage Assumptionis Marie [15 VIII] im XIIIc und XVIIIden jore^a.”

Odpis: Szczecin, AP, *Zbiór Loepera*, nr 71, k. 132–133 (według Kop.).

^bDis ist die gelegenheit der grenitzen tzwischen dem hertzugthu^cm unde dem Slochischen gebite. Czum irsten antzueen, do die Czarne² in die Kudde³ velt. Und vort antzueen uff den Swringis weg⁴ bys uff den Czetiger⁵, do des meisters gesesse ist. Dornoch vordan tzueen bys do die Lutow⁶ velt us dem Dulgen⁷. Vort an gerichte tzu geen bys uff den Heydegraben⁸. ^cDornoch gerichte ustzueen uff die Swertes by dem Bobiltzken wege^c⁹. Dornoch vort bey eyner vichten, die do steet by dem Gramptzk¹⁰. Vort abir von der vorgenanten fichten bys do die Salnitze¹¹ velt in den Tessentin¹². Unde vort von der Salnitze uff den Bo^mberg¹³ gerichte tzu unde abir gerichte von dem Bomberge uff die

¹² Schelt, burmistrz miasta Tuchola (niem. Tuchel), skądinąd nieznan.

^{a-a} inną ręką.

^b inicjał wysokości pięciu wierszy.

^{c-c} podkreślone.

¹ Jobst von Hohenkirchen, komtur człuchowski (2 VII 1415 r. – 18 X 1420 r.).

² Zob. dok. nr 1, przyp. 18.

³ Zob. dok. nr 1, przyp. 17.

⁴ Zob. dok. nr 5, przyp. 5.

⁵ Zob. dok. nr 1, przyp. 16.

⁶ Zob. dok. nr 1, przyp. 15.

⁷ Zob. dok. nr 1, przyp. 13.

⁸ Zob. dok. nr 1, przyp. 14.

⁹ Zob. dok. nr 1, przyp. 11.

¹⁰ Jez. Grębosz (niem. Gramptzk-See), na północ od Szczecinka.

¹¹ Strumień Solnica (niem. Sallnitz Bach), wschodni dopływ jez. Cieszęcino (niem. Tessentin-See), SBB, Kartenabteilung, Preußische Urmeßtischblätter, nr 697 (Gr. Carzenburg); F. LORENTZ, op.cit., s. 103.

¹² Zob. dok. nr 1, przyp. 10.

¹³ Wzgórze na północny wschód od jez. Cieszęcino (niem. Tessentin-See), zaznaczone na mapie jako Baum B., SBB, Kartenabteilung, Preußische Urmeßtischblätter, nr 698.

Birkynne brugke¹⁴. Unde von der Birkynnen brugken bys uff eyne brugke im rechtin lantwege, die do leytd twzwischen der Voltz unde Valkinhagen¹⁵. Unde vort an gerichte tzugeen uff eyn flys, genant die Voltznitz¹⁶, do sie velt us dem Weysin see¹⁷. Unde vort von dannen gerade tzugeen gerade uff eynen see, genant der grosse Studenitz¹⁸. Unde vort an uff eyn gespring, genant die Thelste¹⁹. Unde von dannen gerichte tzugeen uff den Starßen²⁰. Unde von den Starßen tzu geen uff die Tobol, die do leytd an dem Deprzke²¹. Unde vort an uff den burgwall, der do leitd in dem Deprzke²². Unde von dem burgwal gerichte tzu-geen uff eyn flys, genant die Leynbeg²³. Item von dem fliesse Leynbegke gerichte tzu geen uff die alde dorffstat Petrikow²⁴ tzu dem Borne²⁵. Unde von dem Borne gerichte tzu gehen uff das Brisysche felt²⁶ tzu dem breyten steyne. Und von dannen gerichte tzu geen uff das ende Langken eyns sees Langken²⁷ genant. Unde von dem Langken tzu geen bys tzu Varnhgnevoda²⁸, do des phle-

¹⁴ Niezidentyfikowano, przypuszczalnie brzożowy most lub most w pobliżu brzożowego lasu. Na obszarze między Baum B. a Miłolicami (niem. Falkenhagen) rozciągał się las oznaczony na mapie jako Falkenhager Wald, SBB, Kartenabteilung, Preußische Urmeßtischblätter, nr 698 (Falkenhagen).

¹⁵ Most w pobliżu drogi krajowej między wsiami Wołcza Wielka (niem. Gr. Volz) a Miłoci-cie (niem. Falkenhagen).

¹⁶ Zapewne struga Płasa wypływająca z jez. Białynia (niem. Biallen-See), prawdopodobnie oznaczona na mapie jako Aalkisten Br., F. LORENTZ, op.cit., s. 140; SBB, Kartenabteilung, Preußische Urmeßtischblätter, nr 698 (Falkenhagen).

¹⁷ Jez. Białynia (niem. Biallen-See), na południe od Miastka.

¹⁸ Zob. dok. nr 1, przyp. 5.

¹⁹ Źródło w okolicach Miastka (niem. Rummelsburg), F. LORENTZ, op.cit., s. 122.

²⁰ Jez. Starzeńskie (niem. Starßen-See), na południowy wschód od Miastka.

²¹ Obiekt na lewym brzegu jez. Głębokiego (Pietrzykowskie Duże) (niem. Deeper-See), na południowy wschód od Miastka, zaznaczone na mapie jako die Tabel, SBB, Kartenabteilung, Preußische Urmeßtischblätter, nr 699 (Alt Schwessin); F. LORENTZ, op.cit., s. 22. Według G. DIERFELDA, op.cit., s. 47, była to topola.

²² Grodzisko na wyspie na jez. Głębokim, zob. *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog stanowisk (badania 2006–2009)*, red. Wojciech CHUDZIAK, Ryszard KĄŻMIERCZAK, Jacek NIEGOWSKI, Toruń 2011, s. 218–222.

²³ Ciek wodny oznaczony jako Lehn B., SBB, Kartenabteilung, Preußische Urmeßtischblätter, nr 699 (Alt Schwessin). Zapewne można go identyfikować z Rowem Pietrzykowskim przepływającym przez jez. Ciemno (niem. Zemmin-See), na południowy wschód od Miastka, w okolicy wsi Pietrzykówko (niem. Kl. Peterkau).

²⁴ Zob. dok. nr 1, przyp. 4.

²⁵ Źródło cieką zwanego Rowem Pietrzykowskim.

²⁶ Zapewne w okolicy wsi Brzeźno Szlacheckie (niem. Briesen), 30 km na północny wschód od Białego Boru, M. GRZEGORZ, op.cit., s. 37.

²⁷ Zob. dok. nr 1, przyp. 3.

²⁸ Rzeczka Warnowa Woda, prawy dopływ rzeczki Kłonicznicy.

gers gebite von Buthow²⁹ sich anhebit etc.^d Desse grenicz seyn us desser cze-
dele geschreben in das erste blat desses buches gleichs von worte czu worte^d.

Nr 11

B.m.d. [przed 21 VIII 1417 r.]

Opis granicy komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 90.
Wpis współczesny. Tytuł: ^aDise nochgeschreben grenitzen czwischen dem
herczogthum zcur Stolpe und dem Slochawischen haben die aldessen des ge-
bietes zcu Slochaw usgericht deme homeister am Sonnabund noch Assumpti-
onis Marie [21 VIII] im XIII^c und sebenczenden jare.

Odpis: Szczecin, AP, *Zbiór Loepera, nr 71, k. 129–130 (według Kop.).*

^bDis ist die gelegenheyt der grenitzen. Zcum irsten anzugeen, do die Czarne¹
in die Kodde² vellet. Und vordan zugeen uff den Suwringes weg³ bis uff den
Czedeker⁴, do des meisters gesesse ist. Dornoch vordan czu geen bis do die
Lutow⁵ vellet us dem Dolgen⁶. Vordan gerichte zcu geen bis uff den Heydegra-
ben⁷. Dornoch gerichte usczugeen uff die Swerte by dem Bobilczken wege⁸.
Dornoch vort by eyner vichten, die do steet by dem Grampczk⁹. Vort abir von
der vorgenanten vichten bis do die Salnitcze¹⁰ vellet in den Tessentyn¹¹. Und
vort von der Salnitcze uff den Romberg¹² gerichte czu. Und abir gerichte von
dem Romberge uff die Birkinne brucke¹³. Und von der Birkinne brucke bis uff
eyne brucke im rechten lantwege, die do leit czwischen der Volcz und Falken-

^{d-d} *dopisane inną ręką.*

²⁹ Zob. dok. nr 1, przyp. 1.

^a *inicjał wysokości trzech wierszy.*

^b *inicjał wysokości dwóch wierszy.*

¹ Zob. dok. nr 1, przyp. 18.

² Zob. dok. nr 1, przyp. 17.

³ Zob. dok. nr 5, przyp. 5.

⁴ Zob. dok. nr 1, przyp. 16.

⁵ Zob. dok. nr 1, przyp. 15.

⁶ Zob. dok. nr 1, przyp. 13.

⁷ Zob. dok. nr 1, przyp. 14.

⁸ Zob. dok. nr 1, przyp. 11.

⁹ Zob. dok. nr 10, przyp. 10.

¹⁰ Zob. dok. nr 10, przyp. 11.

¹¹ Zob. dok. nr 1, przyp. 10.

¹² Zob. dok. nr 10, przyp. 13.

¹³ Zob. dok. nr 10, przyp. 14.

hayn¹⁴. Und vordan gerichte czugeen uff eyn flies, genant die Volcznitze¹⁵, do sie vellet us dem Weißen see¹⁶. Und vort von dannen czugeen gerade uff eynen see genant der grosse Studentitz¹⁷. Und vordan uff eyn gesprink, genant die Telste¹⁸. Und von dannen gerichte zcu geen uff den Starßen¹⁹. Und von dem Starßen zcu geen uff die Tobol, die do leit an dem Deprske²⁰. Und vort an uff den burgkwall, der do lyt in dem Deprske²¹. Und von dem burgkwal gerichte czu geen uff eyn flies, genant die Leynbek²². Item von dem fließe Leymbeke gerichte czu geen bis uff die alde dorfstat Petirkaw²³ zcu dem Borne²⁴. Und von dem Borne gerichte czu geen uff das Brsisische velt²⁵ zcu dem breyten steyne. Und von dannen gerichte czu geen bis uff das ende Lanken eyns sees Lanken genant²⁶. Und von dem Lanken zcu geen bis zcu Varnewoda²⁷, do sich der pfligers gebiethe zcu Butow²⁸ anhebit.

Nr 12

B.m.d [po 22 VIII 1417 r. – przed 18 XI 1417 r.]

Opis wymierzenia granicy komturstwa człuchowskiego z księstwem słupskim dokonanego z polecenia wielkiego mistrza Michała Kuchmeistera przez mierniczego Hannosa von Thomaswalde.

Kop.: Berlin-Dahlem, GSPK, XX. HA, Staatsarchiv Königsberg, OF 270a, k. 90v. Wpis współczesny.

Odpis: Szczecin, AP, Zbiór Loepera, nr 71, k. 130–131 (według Kop.).

^aDornoch am Sontage noch Assumpcionis Marie [22 VIII] hilt der homeister¹ eynen tag mit herzog Boguslaff² uff der Koddaw³ im XIII^{ic} und XVII^{den}

¹⁴ Zob. dok. nr 10, przyp. 15.

¹⁵ Zob. dok. nr 10, przyp. 16.

¹⁶ Zob. dok. nr 10, przyp. 17.

¹⁷ Zob. dok. nr 1, przyp. 5.

¹⁸ Zob. dok. nr 10, przyp. 19.

¹⁹ Zob. dok. nr 10, przyp. 20.

²⁰ Zob. dok. nr 10, przyp. 21.

²¹ Zob. dok. nr 10, przyp. 22.

²² Zob. dok. nr 10, przyp. 23.

²³ Zob. dok. nr 1, przyp. 4.

²⁴ Zob. dok. nr 10, przyp. 25.

²⁵ Zob. dok. nr 10, przyp. 26.

²⁶ Zob. dok. nr 1, przyp. 3.

²⁷ Zob. dok. nr 10, przyp. 28.

²⁸ Zob. dok. nr 1, przyp. 1.

^a *inicjał wysokości trzech wierszy.*

¹ Michał Kuchmeister, wielki mistrz zakonu krzyżackiego w Prusach (9 I 1414 r. – 10 III 1422 r.).

jare. Und wurden eyns, das man von beyden teylen sulde senden die grenitcze zcu bereiten uff eyne nemeliche zceit. Ee ny die grenitczen worden beritten, sante der homeister Hannos von Thomaswalde⁴, den messer, heymlich uff die grenitczen. Derselbe messer hat die grenitczen usgericht, als hirnoch steet geschreb[e]n. ^bDiß ist die usrichtunge und der gerichte an den grenitczen czwischen dem herczogthum und dem Orden von den Swerten⁵ by dem Dolean⁶ bis gerichte uff den Czedekir ^{b7}. Primo von den Swerten anzugeende gerichte bis uff den Czedekir, so mus man ruren daz velt zcum Weissenfelde⁸ bis an das dorff. Item das velt zcum Ewersfelde⁹ bis an das dorff. Item czu Schnaw¹⁰ durch das dorff und eyn teyl der heyde, die czu Demyn¹¹ gehoret und von dannen bis uff den Czedekir.

Ist is, das man^c den egenanten gankh geet, so vorlu^est man czwey hundirt huben und den zee, der Dolean genant ist. Und gewynnet in desam gange nicht mee denn achczig huben. Dieselbigen geen dem herczogen nicht abe, sunder dem bischthume¹², und die gehören erbarn lewten im bischtume, die ir mit willen nicht ru^emen.

Ist is adir sache, das man wil halden die alden beschreben grenitczen, als von den Swerten bis uff den Heydgraben¹³, und von dem Heydgraben bis uff die Lutase¹⁴, do sy us dem Dolean vellet, und von dannen bis uff den Czedeker. So beheldet man die egenanten czwey hundirt huben und den Dolean inne.

² Bogusław VIII, książę słupski (1363/1364 r. – 11 II 1418 r.), E. RYMAR, op.cit., s. 325–328.

³ Zob. dok. nr 1, przyp. 17.

⁴ Hannus von Thomaswalde, mierniczy krzyżacki, występował w źródłach w latach 1400–1432, zob. *Geometria Culmensis: ein agronomischer Tractat aus der Zeit des Hochmeisters Conrad von Jungingen (1393–1407)*, hrsg. v. Hans MENDTHAL, Leipzig 1886, s. 5; *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525, Pars I, vol. 1 (1198–1454)*, bearb. v. Erich JOACHIM, hrsg. v. Walther HUBATSCH, Göttingen 1948, nr 3642, 4980, 6025; Ralf G. PÄSLER, *Deutschsprachige Sachliteratur im Preussenland bis 1500. Untersuchungen zu ihrer Überlieferung* (Aus Archiven, Bibliotheken und Museen Mittel- und Osteuropas; Bd. 2), Köln–Weimar–Wien 2003, s. 312.

⁵ Zob. dok. nr 1, przyp. 11.

⁶ Zob. dok. nr 1, przyp. 13.

⁷ Zob. dok. nr 1, przyp. 16.

⁸ Wieś Biała (niem. Gr. Wittfelde), 5 km na południe od Białego Boru (niem. Baldenburg).

⁹ Wieś Przybyradz (niem. Ebersfelde), 6 km na południe od Białego Boru (niem. Baldenburg).

¹⁰ Wieś Drzonowo (niem. Schönau), 8 km na południe od Białego Boru (niem. Baldenburg).

¹¹ Wieś Dyminek (niem. Demmin), 15 km na południe od Białego Boru (niem. Baldenburg).

¹² Zob. dok. nr 4, przyp. 5.

¹³ Zob. dok. nr 1, przyp. 14.

¹⁴ Zob. dok. nr 1, przyp. 15.

Nadesłany 27 III 2018

Nadesłany po poprawkach 24 VIII 2018

Zaakceptowany 28 IX 2018

Prof. dr hab. Wiesław Długokęcki

Instytut Historii

Uniwersytet Gdański

e-mail: w.dlugokecki@univ.gda.pl

ORCID ID: 0000-0002-1566-637X

Dr Rafał Simiński

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych

Uniwersytet Szczeciński

e-mail: rafal.siminski@usz.edu.pl

ORCID ID: 0000-0002-3533-0566

DESCRIPTIONS OF THE BOUNDARIES OF THE MONASTIC STATE
OF THE TEUTONIC ORDER IN PRUSSIA WITH THE DUCHY OF ŚLĄPSK
OF THE 14TH AND 15TH CENTURIES

Summary

Key words: Prussia, the monastic state, the Pomeranian-Teutonic boundaries, the Late Middle Ages

The edition presents the sources concerning the borders between the Duchy of Śląpsk and the Monastic State of the Teutonic Order in Prussia of the 14th and 15th century. The basis for the edition are records included in the boundary book – the so called Grenzbuch B with the entry number OF 270a preserved in XX. Hauptabteilung in the Secret State Archive in Berlin-Dahlem. Among the published sources, texts no. 3, 6, 7 were edited by Reinhold Cramer, but they fail to include the dates (no. 6, 7) and the explanations of topographic names appearing in them. The remaining texts were not published (no. 1–2, 4–5, 8–12). The first group of sources (no. 1–4) was written in the period from the second half of the 14th century to the beginning of the 15th century. The second group of descriptions (no. 507) resulted from the circuit [Polish: *ujazd*] around the boundary by the Gdańsk commander Albrecht, earl von Schwarzburg of the end of 1405. They were included in the introductory Pomeranian-Teutonic border agreement of 14 October 1407, next in the sealed agreement of 23 September 1408. The creation of the third group of descriptions (8–9) should be associated with Teutonic preparations to the arbitration agreement in front of the Roman and Hungarian king Sigismund of Luxembourg, and with the activity of the sub-arbiter Benedict Makrai in the years 1412–1413. The last group of descriptions (no. 10–12) was created in the situation of the conflict concerning the establishment of the border between the Człuchów commandry and the Szczecinek land in the vicinity of Dołgie

Lake in 1417. None of the published sources presents the whole Pomeranian-Teutonic border from the estuary of the river Łeba to the Baltic Sea in the north to Lędyczek in the south, but its individual fragments. Description no. 1 includes the description of the border between the Człuchów commandry / the Tuchola commandry and the Kingdom of Poland. In source no. 2 there is a list of arbitrators from the Pomeranian party and the Teutonic party negotiating the border between the villages of Oskowo and Siemirowice / Unieszyno. The information about informer and arbitrators may be found in source no. 3 (both the Pomeranian and Teutonic parties) and no. 4 (the Teutonic party). Each of the published descriptions is characterized by precision and plethora of topographic names. They should be used for the analysis of the problem of shaping and functioning of the border between the Duchy of Słupsk and the Monastic State of the Teutonic Order in Prussia in the context of the political and economic situation on the Pomeranian-Teutonic borderland in the Late Middle Ages.

BESCHREIBUNGEN DER GRENZE ZWISCHEN DEM STAAT
DES DEUTSCHEN ORDENS IN PREUSSEN UND DEM HERZOGTUM STOLP
AUS DEM 14. UND 15. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Schlüsselwörter: Preußen, Ordensstaat, Grenze zwischen Pommern und dem Staat des Deutschen Ordens, Spätmittelalter

Die Edition bringt Quellen zum Verlauf der Grenze zwischen dem Herzogtum Stolp und dem Deutschordensstaat in Preußen aus dem 14. und 15. Jahrhundert. Die Grundlage von deren Ausgabe sind Einträge im sog. Grenzbuch B mit der Signatur OF 270a, das in der XX. Hauptabteilung im Geheimen Staatsarchiv in Berlin-Dahlem aufbewahrt wird. Von den publizierten Beschreibungen sind die Texte 3, 6 und 7 schon von Reinhold Cramer herausgegeben worden, jedoch ohne den Versuch ihrer Datierung (Nr. 6, 7) und einer Erklärung der in ihnen auftauchenden Ortsnamen. Die übrigen Texte wurden noch nicht publiziert (Nr. 1–2, 4–5, 8–12). Die erste Quellengruppe (Nr. 1–4) entstand im Zeitraum zwischen der ersten Hälfte des 14. und dem Beginn des 15. Jahrhunderts. Die zweite Gruppe von Beschreibungen (Nr. 5–7) war das Ergebnis einer Grenzbegehung durch den Danziger Komtur Albrecht Graf von Schwarzburg Ende 1405. Sie wurden in den Entwurf des Grenzvertrags zwischen Pommern und dem Deutschen Orden vom 14. Oktober 1407 aufgenommen und fanden dann Eingang in die gesiegelte Urkunde des Abkommens vom 23. September 1408. Die Entstehung der dritten Gruppe von Beschreibungen ist mit den Vorbereitungen des Ordens auf einen Schiedsprozess vor dem römischen und ungarischen König Sigismund von Luxemburg in Verbindung zu bringen, insbesondere mit der Tätigkeit des Unterrichters Benedict Makrai in den Jahren 1412–1413. Die letzte Gruppe von Beschreibungen (Nr. 10–12) entstand vor dem Hintergrund des Konflikts um den Grenzverlauf im Abschnitt zwischen der Komturei Schlochau und dem Gebiet von Neustettin in der Nähe des Dolgensees im Jahr 1417. Keine der publizierten Quellen gibt den Verlauf

der gesamten Grenze zwischen Pommern und dem Ordensstaat von der Mündung des Flusses Leba in die Ostsee im Norden bis Landeck im Süden wieder, sondern nur einzelne Abschnitte. Die Beschreibung Nr. 1 enthält außerdem den Verlauf der Grenze der Komtureien Schlochau und Tuchel mit dem Königreich Polen. In der Quelle Nr. 2 befand sich eine Liste der Unterhändler von Seiten Pommerns und des Deutschen Ordens, die den Grenzverlauf zwischen den Dörfern Wutzkow (Oskowo), Schimmerwitz (Siemirowice) und Groß Wunneschin (Unieszyno) aushandelten. Informationen zu Informatoren und Unterhändlern enthalten auch die Quellen Nr. 3 (Pommern und Deutscher Orden) und Nr. 4 (Deutscher Orden). Jede der publizierten Beschreibungen zeichnet sich durch große Detailgenauigkeit und Reichtum an topografischen Namen aus. Sie sollten zu einer Analyse des Problems genutzt werden, wie sich die Grenze zwischen dem Herzogtum Stolp und dem Ordensstaat in Preußen im Zusammenhang der politischen und wirtschaftlichen Lage im pommersch-ordensstaatlichen Grenzraum im späten Mittelalter ausbildete und wie sie funktionierte.

BIBLIOGRAFIA

- Bagmihl, Julius Theodor. *Pommersches Wappenbuch gezeichnet und mit Beschreibung der Wappen der historischen Nachweisen versehen*, vol. 1–3. Stettin: H. G. Effenbarts Erbin Stettin, 1843–1847.
- Bruski, Klemens. “Czas powstania komturstwa człuchowskiego.” In *Stilo et animo. Prace historyczne ofiarowane Tomaszowi Jasińskiemu w 65. rocznicę urodzin*, edited by Maciej Dorna, Marzena Matla, Miłosz Sosnowski, Ewa Syska and Wojciech Baran-Kozłowski, 413–420. Poznań: Wydawnictwo Instytutu Historii UAM, 2016.
- Bruski, Klemens. *Lokalne elity rycerskie rycerstwa na Pomorzu Gdańskim w okresie panowania zakonu krzyżackiego. Studium prozopograficzne*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2002.
- Bugaj, Arkadiusz. “Problem przynależności politycznej ziemi sławieńskiej w latach 1316–1320.” In *Biskupi, lennicy, żeglarze*, edited by Błażej Śliwiński, 17–38. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2003.
- Chudziak, Wojciech, Ryszard Kaźmierczak and Jacek Niegowski. eds. *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog stanowisk (badania 2006–2009)*. Toruń: Wydawnictwo Fundacji Amicus Universitatis Nicolai Copernici, 2011.
- Cramer, Reinhold, ed. *Geschichte des Landes Lauenburg und Bütow*, vol. 2: *Urkundenbuch*. Königsberg: E. J. Dalkowski, 1858.
- Dierfeld, Günter. “Die Verwaltungsgrenzen Pommerellens zur Ordenszeit.” *Altpreussische Forschungen* 11 (1933): 9–64.
- Długokęcki, Wiesław and Elżbieta Kowalczyk. “Nieznane opisy granicy mazowiecko-krzyżackiej, cz. I: Granice komornictwa działdowskiego i nidzickiego.” *Kwartalnik Historyczny* 110/1 (2003): 29–58.
- Długokęcki, Wiesław and Elżbieta Kowalczyk. “Nieznane opisy granicy mazowiecko-krzyżackiej, cz. II: Granica komturstwa bałgijskiego (prokuratorstwo piskie i elckie).” *Kwartalnik Historyczny* 111/1 (2004): 5–37.

- Długokęcki, Wiesław. "Granice ziemi michałowskiej w XIV–XV wieku." In *Pogranicze polsko-pruskie i krzyżackie*, edited by Kazimierz Grążawski, 153–166. Włocławek, Brodnica: Wydawnictwo LEGA, 2003.
- Dygo, Marian. "Ekspansja terytorialna i władztwo terytorialne (1249–1309)." In *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, edited by Marian Biskup and Roman Czaja, 79–104. Warszawa: PWN, 2008.
- Frederichs, Hans and Erich Sandow, eds. *Pommersches Urkundenbuch*, vol. 7: 1326–1330, mit Nachträgen zu Vol. I–VI. Köln, Graz: Nahmer, 1958.
- Gąsiorowski, Antoni and Henryk Kowalewicz, eds. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, vol. 6: 1174–1400. Warszawa, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.
- Grzegorz, Maksymilian. *Słownik historyczno-geograficzny komturstwa człuchowskiego w średniowieczu*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2016.
- Haken, Christian W. *Drei Beiträge zur Erläuterung der Stadtgeschichte von Stolp*. Stolp: F. W. Feige's Buchdruckerei, 1866.
- Helms, Simon. *Luther von Braunschweig. Der Deutsche Orden in Preußen zwischen Krise und Stabilisierung und das Wirken eines Fürsten in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*. Marburg: N. G. Elwert Verlag, 2009.
- Heyden, Hellmuth. "Zur Geschichte der Kirchen im Lande Stolp bis zum 18. Jahrhundert." In Hellmuth Heyden. *Neue Aufsätze zur Kirchengeschichte Pommerns*, 178–204. Köln, Graz: Böhlau Verlag, 1965.
- Hubatsch, Walter and Erich Joachim, eds. *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525. Pars I*, vol. 1: (1198–1454). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1948.
- Jähnig, Bernt. "Wykaz urzędów. Dostojnicy zakonu krzyżackiego w Prusach." In *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Podziały terytorialne, administracyjne i kościelne od XIII do XVI wieku*, edited by Zenon H. Nowak and Roman Czaja, 95–127. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2000.
- Karp, Hans-Jürgen. *Grenzen in Ostmitteleuropa während des Mittelalters. Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der Grenzlinie aus dem Grenzsaum*. Köln, Wien: Böhlau Verlag, 1972.
- Kasiske, Karl. *Das deutsche Siedelwerk des Mittelalters in Pommerellen*. Königsberg: Gräfe & Unzer in Komm., 1938.
- Koepfen, Hans, ed. *Preußisches Urkundenbuch*, vol. 4: 1346–1350. Marburg: N. G. Elwert Verlag, 1960.
- Labuda, Gerard. "Podstawy polityczno-prawne kupna Pomorza Gdańskiego przez Zakon Krzyżacki od margrabiów brandenburskich w latach 1309–1310." *Roczniki Historyczne* 71 (2005): 31–61.
- Loos, Wilhelm. *Die Beziehungen zwischen dem Deutschordensstaat und Pommern*. Königsberg Pr.: Masuhr, 1937.
- Lorentz, Friedrich. *Slawische Namen Hinterpommerns*. Berlin: Akademie-Verlag, 1964.
- Mendthal, Hans, ed. *Geometria Culmensis: ein agronomischer Tractat aus der Zeit des Hochmeisters Conrad von Jungingen (1393–1407)*. Leipzig: Duncker & Humblot,

1886. Panske, Paul, ed. *Handfesten der Komturei Schlochau*. Danzig: A. W. Kafemann, 1921.
- Müller, Gerhard. "Das Fürstentum Kammin. Eine historisch-geographische Untersuchung." *Baltische Studien Neue Folge* 31 (1929): 109–205.
- Nowak, Bronisław. "Rycerstwo okolic Darłowa do początku XV wieku." In *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, vol. 6: Gmina Darłowo, edited by Włodzimierz Rączkowski and Jan Sroka, 139–176. Sławno: Wydawnictwo Region, 2007.
- Pagel, Karl-Heinz von. *Der Landkreis Stolp in Pommern. Zeugnisse seiner deutscher Vergangenheit*. Lübeck: Heimatkreise Stadt Stolp und Landkreis Stolp e. V. Sitz Bonn, 1989.
- Päsler, Ralf G. *Deutschsprachige Sachliteratur im Preussenland bis 1500. Untersuchung zu ihrer Überlieferung*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2003.
- Perlbach, Max, ed. *Pommerellisches Urkundenbuch*. Danzig: Bertling, 1882.
- Quandt, Ludwig. "Pommerns Ostgränzen." *Baltische Studien Alte Folge* 15 (1853/1854): 205–223.
- Rieger, Janusz A. and Ewa Wolnicz-Pawłowska. *Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975.
- Rymar, Edward. "Brandenburgia a Pomorze Gdańskie do początków XIV wieku." In *Rzeź gdańska z 1308 roku w świetle najnowszych badań. Materiały z sesji naukowej 12–13 listopada 2008 roku*, edited by Błażej Śliwiński, 50–63. Gdańsk: Muzeum Historyczne Miasta Gdańska, 2009.
- Rymar, Edward. *Rodowód książąt pomorskich*. Szczecin: Książnica Pomorska, 2005.
- Rzetelska-Feleszko, Ewa and Jerzy Duma. *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1977.
- Rzetelska-Feleszko, Ewa and Jerzy Duma. *Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego zawierające elementy słowiańskie*, vol. 1: A–O. Warszawa: Słowistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2008.
- Rzetelska-Feleszko, Ewa and Jerzy Duma. *Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego zawierające elementy słowiańskie*, vol. 2: Q–Ż. Warszawa: Słowistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2013.
- Sadow, Erich. *Die polnisch-pommerellische Grenze 1309–1454*. Kitzingen: Holzner-Verlag, 1954.
- Schmitz, Hans J. *Die Stadt Baldenburg und ihre Geschichte: zum 550 jährigen Bestehen der Stadt*. Schneidemühl: Comeniusbuchhandlung, 1932.
- Schultze, Johannes. "Richtlinien für die äussere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte." *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 98 (1962): 1–11.
- Seraphim, August, ed. *Preußisches Urkundenbuch. Politische (allgemeine) Abteilung*, vol. 1: *Die Bildung des Ordensstaates*, part 2. Königsberg/Pr.: Hartungsche Verlagsdruckerei, 1909.
- Sieradzan, Wiesław. "Granica krzyżacko-pomorska w świetle materiałów z procesu polubownego Zygmunta Luksemburskiego w latach 1412–1413." In *Pogranicza kulturowe w Europie średniowiecznej. Słowianie i ich sąsiedzi*, edited by Kazimierz Grążawski and Marek Dulnicz, 229–238. Brodnica: Multi sp. J. Grzybowska – T. Siekierski, 2012.

- Sieradzan, Wiesław. *Misja Benedykta Makraia w latach 1412–1413. Z dziejów pokojowego rozwiązywania konfliktów międzypaństwowych w Europie Środkowo-Wschodniej w późnym średniowieczu*. Malbork: Muzeum Zamkowe w Malborku, 2009.
- Simiński, Rafał. "Od układu korczyńskiego do traktatu toruńskiego. Polityka księcia Bogusława VIII wobec zakonu krzyżackiego w latach 1403–1411." In *Od traktatu kaliskiego do pokoju oliwskiego. Polsko-krzyżacko-pruskie stosunki dyplomatyczne w latach 1343–1660*, edited by Almut Bues, Janusz Grabowski, Jacek Krochmal, Grischa Vercamer and Hubert Wajs, 165–193. Warszawa: DiG, 2014.
- Stojentin, Max von, ed. *Beiträge zur Geschichte des uradeligen Geschlechts von Stojentin pommerschen Ursprungs*, vol. 1: *Urkunden und urkundlichen Nachrichten*. Braunschweig: Sattler, 1895.
- Surma, Genowefa. *Toponimia powiatu bytowskiego*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990.
- Szultka, Zygmunt. *Szkice historyczne o dawnej Łebie*. Gdańsk, Łeba: Instytut Kaszubski, 2000.
- Szweda, Adam. "Królestwo Polskie a zakon krzyżacki 1348–1350 – między konfliktem a współdziałaniem." *Zapiski Historyczne* 77/1 (2012): 9–24.
- Szweda, Adam. "Księstwo pomorskie i państwo krzyżackie (do 1466 roku)." In *Dzieje ziemi i powiatu chojnickiego*, vol. 1: *Przeszłość i teraźniejszość ziemi chojnickiej*, edited by Jacek Knopek, 55–104. Chojnice: Przedsiębiorstwo Marketingowe Logo, 2013.
- Szweda, Adam. "Las Babsk w stosunkach polsko-krzyżackich w XIV i XV w." In *Biskupi, lennicy, żeglarze*, edited by Błażej Śliwiński, 413–426. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2003.
- Szweda, Adam. "Po wielkiej wojnie. Zjazdy polsko-krzyżackie w 1411 roku." In *Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska w XV wieku. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Malbork 2–3 IX 2004*, edited by Janusz Trupinda, 267–298. Malbork: Muzeum Zamkowe w Malborku, 2006.
- Szymecka, Maria. "Otoczenie księcia słupsko-dobrzyńskiego Kaźka." In *Szlachta, starostowie, zaciężni*, edited by Błażej Śliwiński, 232–233. Gdańsk, Koszalin: Wydawnictwo Miscellanea, 1998.
- Śliwiński, Błażej. *Pomorze Wschodnie w okresie rządów księcia polskiego Władysława Łokietka w latach 1306–1309*. Gdańsk: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, 2003.
- Toeppen, Max. *Historisch-comparative Geographie von Preussen. Nach den Quellen, namentlich auch archivalischen dargestellt*. Gotha: Justus Perthes, 1858.
- Weise, Erich, ed. *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*, vol. 1: 1398–1437. Königsberg: Gräfe & Unzer in Komm., 1939.
- Wiesener, Wilhelm. "Die Grenzen des Bistums Cammin." *Baltische Studien Neue Folge* 43 (1893): 117–127.
- Wolff, Adam. "Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w." In *Edytorstwo źródeł historycznych*, edited by Janusz Tandecki and Krzysztof Kopiński, 328–354. Warszawa: DiG, 2014.

- Zakrzewski, Ignacy, ed. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski obejmujący dokumenta tak już drukowane, jak dotąd nie ogłoszone, sięgające do roku 1400*, vol. 3: 1350–1399. Poznań: Bibliotheca Kornicensis, 1879.
- Zakrzewski, Ignacy, ed. *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, vol. 2. Poznań: Dziennik Poznański, 1892.
- Zdrenka, Joachim. "Bytów i ziemia bytowska pod rządami zakonu krzyżackiego (1329–1454, 1460–1466)." In *Historia Bytowa*, edited by Zygmunt Szultka, 14–25. Bytów: Urząd Miejski, 1998.
- Zdrenka, Joachim. "Dokument Kazimierza IV, księcia słupskiego dla Ścibora Ściborowicza z 1371 roku." In *Krzyżowcy, kronikarze, dyplomaci*, edited by Błażej Śliwiński, 329–335. Gdańsk, Koszalin: Wydawnictwo Miscellanea, 1997.
- Zdrenka, Joachim. "Kodeks dyplomatyczny Fryderyka Dregera i jego znaczenie dla badań historycznych." *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Historia* 14 (1984): 73–88.

